Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 20 ФЕВРАЛЬ, 1990 ШУ. ★ № 21 (7835). ★ Мах 3 кеп.

Махулла дукхагIа доккха дозал дола поездаш чакхдахара тIехьа яьржача социалистически яхьа юкъе хьинаре дакъа а лаьца хьабоагIа Гудермесски локомотивни депо болхлой. ХIаьта яхье хьалхле яккхара хIанзлехьа лард йоллаш а боахк уж. Масала, карара шу доладелча денз чакхбаьккхаб 700 доккха дозал дола поезд. Кхояьй 10 эзар совгIа желовесникаш, РСФСР халкъа депутаталла кандидаташ Т. Ибрагимов, Н. Борщов, А. Губанов. Царех хIаране, 1990 шу доладелча денз чакхбаьккхаб итт-итт поезд. киловатт - сахьат электрически энерги.

КЪАХЬЕГАМА ВАХТЕ — МАШИНИСТАШ

Социалистически яхье дика хьокхамаш гойташ, массанена хьалха а баьнна къахьегаш ба машинисташ - тя-

Н. БОРИСОВ,
тха штате воаца корр.

КПСС ЦК февральски (1990 ш.) Пленумо могаяь проект

ГУМАННИ, ДЕМОКРАТИЧЕСКИ СОЦИАЛИЗМАГА

(Парте XXVIII съездага йола КПСС ЦК платформа)

Парте мохк перестройкага тIахьийхача денз дIаяхача ханах из никъ миштаб хьажари тахкари хилар. Цунга довлара юкъа керттера итог я общество духовнин политически лоал лаьттачара мукъаяккхар. Кортамукъа, демократизацен гласностеи хьалс нах граждански къаманн хьакъехьа мабоаггIара хинна дIаэттар, шоай бе дехкар пачхахьалкхен гIулакхаш.

Вайна ховра геттара бокххача мехка вахаре 300 миллион гаргга нах болча халкъа хулаш бола бокъонца заман хувцам цхьалхен аттен хургбоацилга.

Перестройка дIахьош я кIезига доаца чоалхане хIамаш увтташ. Хьагучаьлар общества экономике, социальнин къамийн гIулакхий даькъе, духовни вахаре итташ цераишка хьаIайна хинна проблемаш. Из хулаш юххьанца хургья, аьнна, хийттачул иpaгIa хилар проблемаш, йоккхагIа хилар хиланза дардоацача хувцамий масштабаш. Царна тIакхийттар реформаш еча хана даь гIалаташ.

Иштта да долаш дар. Цу шерашка Iоаяьча ерригача опыто—дикачо а вочо а — йиш хулийт бIубенна ала: перестройкана яц корта бола альтернатива. Из хала, драматически бале а, нийса никъ ба наха хила доагIа вахар Iалашдара, вай боккхача мехка потенциалах пайда эцара. Майрра а хадданза а цу новкъа даха деза, вай общество юхатIехьашка яккха е из граждански конфронтаце оттае гIертача низашта духьале а еш.

ХIанз радикальни дош да дIадоладаьча хувцамий темпаш, ира социально-экономически политически проблемаш сихагIа къоастаяр. Вай кхьчад боахам, лелабареи доал дарен хьалхара система диккача боараме лаьгIъеннача, хIаьта керда механизмаш хIанз а бизза низ боланза долча доазонга. Кердачунга довлара никъ чIоагIбаланза. доал дара гIулакх меллуш, хулаш дар ца кхетадеш ба. Нагахьа санна из бIаьхлой, из халкъа цIенхаштта тIехьа тIадоагIа водараш долаш хила тарлургба.

Де дезар цаI мара дац — оттаяь реформаш хьадда, хьинаре дIаяхьар.

Оттаеш йола реформа лаьрхIа я из съездо чIоагIъяьчул тIехьагIа, парте керда Программа оттаялцца кердачунга довлара хьалашка коммунистий балха лард, политически ориентирий система хилийтара.

I.

Сенах латт перестройка маIан, фуд парте идейно-политически арсеналера хьадда дIадаккха дезар а юхедита дезар а

Вай эггара хьалха дIахад социалистически принципашца тарлургйоацача авторитарно-бюрократически системах. Вай идеал гуманни, демократически социализм я.

Революционни хувцамий новкъа даьннача вай кхы хургдоацаш Iокховса деза де лаьрхIачунга долхаш вайна новкъарле еш дола дIаяхача заман боаржолаш.

Маркса, Энгельса, Ленина материалистически мировоззренеи диалектически методологеи творчески уйлана тешаме хилар чIоагI а деш, цунца хьалхле а лелаеш, идеологически доазув увттаделга, догматизм, кхыйола уйлаши идеяши ла ца магар хьадда дIа а доаккхаш.

Болхлой класса, берригача къахьегамхой позицешка а дусаш, вай цунца цхьана тIаэцац дерригача халкъа а дерригача адамий а ганзашта духьала дола бокъонца доаца классови гIулакх.

Вай дIадоаккх общественни вахар деррига а пачхахьалкхен кара хургдолаш делга, ший хьаштдари законагIа доацари де Iаьдалца зуламаш дарах таIазар ца деш вита, ца йоагIача привилегех пайда эца йиш мел хулийтар.

Вай дIадоаккх социалистически рузкъах примитивни уйла елга, товарно-ахчан гIулакхаш ца могийтилга, сат хийравоаккхаш, ший таронехи шийна ховчохи пайда эца цунга йиш ца хулийта доалдарен боахам лелабарен моллагIа формаши методаши.

Вай дIадоаккх юххьанца индустриализаци еш хиннача замангара хьадоагIа боарам боаццаш пайда эпаш хила йиш йола объектаца санна Iаламца гIулакх леладар.

Вай харцахьа лерхI халкъий культурно-исторически ганзаш, мехка Iоаяь интеллектуальни капитал лора ца елга.

Вай дIайоах къахьегамхой кхыча партей, царца цхьана мехкаши халкъаши прогрессивни дегIаахара юкъе дакъа лоацача социал-демократически ярий а хьакъехьара стереотипаш.

Вай хьаллоац кердача заман керттера белгало мехкаш вIаши тийша дегIаухилген шоашта эшар харжа мукъайолча тайп-тайпарча обществаша вIаши гIулакхаш леладу бIарчча дола дуне хьахилар объективни доагIаш лерхIялген.

КПСС принципиальни лоархIаме оттаду вай дIаяхача хана сталинщино хьадаьр социалистически принципаш телхаеш хьахиннари шоай мехка а дерригача адамий а прогресса юкъе парте, халкъо бокъонца лаьца дакъен хьадда къоастадар.

Цхьатарра кхераме да дIадахачун идеализаци яр, вай исторе трагически оагIонех дизза а къиза а бакъдар ха безам ца хилар, иштта вай исторически тIехьален чухь бокъонца сийлахь-доккха, маьхе мел дар дIадаккха гIертар. Советски наьха къахьегамеи къовсамеи хадданза хьабоагIа бувзам бохабе йиш яц.

Социалистически дегIааха йиш яц идеал йоацаш. ХIаьта из бокъонца йола кIийле йоацаш юс наха шоай истори дицдолийте е теркал ца дой. Вай хьалашка интернационализм йоацаш тIаэца йиш йола исторически сакхетам, Даьхе езилга, патриотизм халкъ унахцIена а доахалургдолаш а хилара белгалонаш я.

Итташ шерашка мара гаьна деце а, хургдолчун сурт хьадда оттаде йиш яц, ший дерригача доакъошка. ЦаI да къаьгга: из геттара кхыйола, демократе хьалашка, низ болча культурнин Iилма-технически прогресса кIийлен тIа йола общество хургья, из хьахургья вай мехка халкъий а дерригача адамий а гуманистически ганза кIийлен тIа. Цивилизации Iалами цаI хилар, шийна чухь саг исторе маIан хилар кхетадаь общество. Хургйолча общественни организаце цу белгалонаша хьагойт социальни мукъадовлара тIехьа халкъаша къахьегаши къовсам лоаттабеши хьахиннача юххьанцара хьайоагIача социалистически идея маIан.

Iаьдал—Советашта, фабрикаш—болхлошта, лаьтта — ахархошта долаш болча социалистически наькъан Октябра идеяштеи мутIахьа хилар вайца дусаш да хувцалургдоацаш. Вайга ба доккхагIча ноахалий духовни низи денали, Даьхенна шоаш кхо ца беш уж хилар, эггара боккхагIа бала тIаэттача хана шоай са дIаденнараш сийлахьа дагалоэттабар.

Вайца я социальни нийсхон идея. Цо исторически ца хинначара хьалгIовттабир итташ миллионаш нах, вай пачхахьалкхенах низ бола пачхахьалкхе яра гIулакхаш де дог ураоттадир цар. Советски мохк керттера лоархIам болаш хилар адамаш фашистски лоала кIалхардахара, дуккхача халкъий чIоагIало хилар къам мукъадаккхара тIехьа цар лоаттабаьча къовсаме, кхычунца нийсде йиш йоаца, ше санна дар кхы доаца дакъа лаьцар дунеи Iилмана, техникана, культурана юкъе.

Эггара хьалха советски кIийлен тIа хьахинна къахьега, пенсионни Iалашваь хила, мах боацаш дийша образовани хила а дарба дайта унахцIена хила а бокъо кхыдола социальни гIулакхаш моллагIча цивилизованни обществе хила йиш йолаш дIаэттар. Уж дицдалийтар хургдаь бакъ дар, социалистически идеала тIехьаэтта эггара йоккхагIйола турпалал шоашкара яьнна а шоаш цу гIулакха дIабенна а нах ца лархIар.

Иштта я перестроечни уйланеи моралеи чIоагIалон пункташ.

II.

Парте политика юкъмоттиге—саг

Парте керттера де лерхIар да общественни дегIаахара юкъмоттиге саг оттавар, цун вахара а къахьегара а доагIа хьалаш Iалашдар, социальни нийсхо, политически кортамукъале, саг массе оагIорахьара дегIаахара а духовни тоавалара а таронаш хилийтар. Духхьал цунца къоастаеш хила еза общества прогресс.

КПСС тIехьа я махулла гражданий **бокъонаши кортамукъаленаши лелаяра правови гарантеш** сихагIа хьахилара. Вахара керттера ганз сага ший кортамукъале могаяра гражданий бокъоний ерригa комплекс Iалашъярга хьадда довлар перестройкана эггара керттера карагIдаьннар да. ХIанз бокъонаш чIоагIъянза, цар чIоагIа йола материальни, юридически, политически лард йолланза яргъяц.

Парти тIехьа я:

— **гражданина личности сийи**, цун фусами боахами кхычун тIакховда йиш йоацаш хилар, перепискайи телефонни къамаьлийн къайленаш лораяра;

— **къахьега йола бокъо** кхоачашъяра гарантеш чIоагIъяра, къахьегама дукхалгеи дикалгеи, цох бухсоццаш хьахулачунга хьежжа доагIар далар Iалаш а деш, бе болх хулга хьаллацара механизм хьаяра, кадраш кийчъяраи юхакийчъяраи, професси е балха моттиг хувцанза баргбоацача эттараш эшшача тайпара материальни хьаллацара;

— **гражданий политически бокъонаш** дегIаахараи чIоагIъяраи; обществаи пачхахьалкхени гIулакхашта доалдара юкъе дакъалацара, дош ала, кепайоазон, митингаши демонстрацеши е, общественни организацешка вIашагIкхета нах мукъахилара. Из деш цIенхаштта лоаттае еза правопорядок, советски законаша дIадехараш кхоачаш а деш;

— **творчества кортамукъалени** къаман доалахьара хIама хиларах тарра талантацара гIулакх леладараи. Культура сфере дукха тайпаш хулга мамогта мога а деш, парте хьаллоацаргья гуманистически критереш, псевдокультурах общество лораергья. Социализмана мегаш дац культурера коммерчески гIулакх;

— духовни сфере саго ший моттиг паргIатта къоастаяр, **ди харжа а ди лелабе а кортамукъа хилар.** Ший мировоззренчески позицеш тIара а ца йоалаш, парте кIоаргъю атеисташтеи динах тешараштеи юкъера диалог, дIахохьоргба законий боарамашка дерригача киназашка паргIатта гIулакхаш де таро хургйола никъ, наха вIаши дувцар кхетадара юкъе ший дакъа а хьош;

— гражданий бокъонаш лораяра **суда** лоархIам лакхбар, бокъонаш лораяра йола общественно-пачхахьалкхен комиссеш яхкар,

КПСС боккха лоархIам бу гарггарча хана кепайоазонахи массови информаце кхыча средствaехи, ди лелабе мукъахиларахи дина объединенеехи, гражданий общественни объединенеех, СССР дIавахара а СССР хьачувара а порядках, СССР гражданствах, СССР халкъий меттаех дола **законаши** гражданий политически личний бокъонаш Iалашъяра тIахьийха кхыйола законодательни акташи укх гарггарча хана тIаэцара.

Парти тIатеIIа советски наьха **экономически социальнин бокъонаш** чIоагIъен дегIайоалаеи, цар вахара хьал тоаде гIертаргья. Цу сфере цо ший низ вIашгIтохаргба укх декхарашка:

—баха нах бегалгеи миграционни процессаш нийсъелгеи Iалашдергдола пачхахьалкхен юкъара **демографически политика** оттаяри законодательни чIоагIъяри;

— КПСС XXVII съездо, оттаьи 2000 шу тIакхоачаш хIара советски дезал къаьсттача квертираца е индивидуальни цIенца Iалашбе лаьрхIаи **жилищни программа** кхоачашъяр. Цо дIадехаргда темпаш лакхъелгеи пачхахьалкхен, предприятей, кооперативай, бахача наха шоаш Iоадаьчун, льготни кредитий чотагIа наха чубаха цIе-

(ДIахододар 2-чен 3-чен оагIош тIа).

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Вай республикерча халкъа эша товараш арахецача производственни объединенешта юкъе йоккхагIа лоархIачарех цаI я Нохч-ГIалгIай «Силуэт» яхача производственни текстильно-галантерейни объединене коллектив. Цо арахеца тайп-тайпара товараш бахача наха чIоагIа хоатташи дика дIаэцаши да. Цудухьа уж тIа-тIа дукхагIа хилийтара, цар ассортимент шеръяра доккхий декхараш тIанийцад цо пятилетка тIеххьарча шера. Чакхбоалаш латт укх шера хьалхара ши бутт. Мишта кхоачашду объединене болхлоша шоаш тIанийца декхараш? Цар беча балха хьокхамаша хьахьокхачох уж шоай деша бизза дай хинаб. Духхьал январь бетта планагIа лаьрхIачул совгIа арахийцай цар 354 эзар сома маьха товарни продукци. Халкъа эша товараш арахецара пачхахьалкхен план 150 процент кхоачаш а яь, заданел тIех цар арахийцад 500 эзар сома маьха.

Объединенерча цехашта юкъе яц тIехьаюсаш йола коллективаш. Царна юкъе а къаьстта дика болх а беш, башха-дика производственни толамаш дахарца белгалъяьнна я Хазова Татьяна, Барахоев Дауд, Бибулатов ТIахIяр керте латтача цехий коллективаш.

Деша дай бац

Къаьстта дукха гIишлош хьалъе лаьрхIар вай республике пятилетка тIеххьарча шера. Духхьал наха чубахара хьалде дезаш да йиъ бIаь эзар квадратни метр хула цIенош. Уж хул пятилетка дIадахача шерашка юкъера лаьрхIача хIара шера хьалдаьрел дизза дукхагIа. ХIаьта хьалъе еза школаш, больницаш, кхыйола соцкультбыта объекташ итташ я. Уж хьалъеча шоай бехкагIа хьовзам ца хилийтара доккха дукъ тIалатт «Стройиндустрия» яхача объединене болхлошта, хIана аьлча, цига эша гIишлон материалаш лоаттае езараш уж ба. Цу даькъе доккхий декхараш тIанийцад цар укх шера, Мишта кхоачашдутеш цар уж? Январь бетта баьча балха итогашка хьежача дIадахача шера санна пачхахьалкхен декхараш дукха тIадусаш дIадоладаьд цар ер шу. Цхьаккха хьокхама заданех лоархIабаьбац уж. Товарни продукци арахецара даькъе царна тIадисад 157 эзар сома маьха декхар. Ара ца хецаш дукха йисай бетон, маркхал, аьшкбетонеи дахчани изделеш.

Ший потребителашта поставкаш яра долча договорни декхарех а 83,5 процент мара лоархIаяьяц объединене коллектив дIабахача январь бетта.

БIаьстанна накъадолхаш

Кхашкарча балхашта кийча ба

— Хадданза къахьегаш боландаь, сиха чакхйоал Iан ха юртбоахама техника тоаеш болчарна. ХIаьта керттерча даькъе царна хIанз карагIдаьнначох тийша хургда бIаьстан кхашкара балхаш ший ханнахьа дIадоладари толаме чакхдахари, цунца цхьана ялат, доакъар, хьайбай продукци яккхара а из пачхахьалкхенна дIаялара а планаш кхоачашъяр, нах кхачан продукташца Iалашбар, — дувц Надтеречни района «Надтеречный» совхоза мехмастерске заведующе Исламов Увайса. — Цудухьа тхоай техника ма хулла дикагIа, сихагIа бIаьстан балхашта кийчъяра берригa низ тIабахийта къахьегаш я тха мастерске коллектив.

Совхоза доалахьа 60 трактор, 30 мухь кхухьаш йола автомобиль, 32 комбайн, ши бIаьннега дIакхоачаш тайп-тайпара тIехьаювза инвентарь я. Из ерригa техника хIанз арендагIа болх беча кхаш, хьайбаш, комсаш лелаеча бригадашка я. Цунах пайда эцарах колхоза ахча тел цар, тоаярах — мехмастерскена. ХIаьта шоай техника дукхагIа лелийтара, тоа ца еш цунга йоккхагIа юкъ яккхийтара шоашта могар де гIерт арендатораш. Кхашкарча балхех мукъаьна техника, инвентарь гостехнадзоро дIадеххача тайпара доал я даь: мукхъюаргйоацаш машиний даьтта, басар хьенха, асфальт, е жагIа билла лаьрххIа кийчъяьча площадкашка дIаоттайнр соахка Iа долалуш, хIаьта ремонт е езар договораш а оттадаь мехмастерске дIаелар.

— Трактор е комбайн тоаяра арендни коллектива кулгалхочунца барт беш, эггара хьалха меттаоттае еза оатхалаш узлаш белгал а яьхе, уж тоаяра мах а бийце дефектни акт оттаю оаха, — дувц У. Исламова. — ХIаьта мастерске эшар даь трактор дIаюгача хана, цу актага хьежжа тоае езаш хинна хIара оатхал, цо миштa болх бу тохк цун дас, хьалха, аккордно-премиальни хьисапе къахьегача хана санна, тIа а хайна из дIайолаелча кхоачам а ца беш. Кхы а цхьа хIама да. Акта тIа белгалйоаккх техника тоаяра ха а. Цул хьалха оаха из кийчйой, тарифни сеткага хьежжа, тхона кхы тIа а премиальни санна ахча доагIа арендни коллективагара, ха тIехйоаккхе цунна тхогара дIадоагIа. Цудухьа шоаш хьа мел дер тешаме, сиха де гIерт тха мастерскера хIаравар.

Царна из карагI а доал. Таханарча дийнахьа кхашкара, кхытайпа балхаш де кийча я совхоза ерригa тракторaш, 24 комбайн.

Совхоза керттерча инженера А. Садулаева, юртбоахама машинашта волча инженера М. Завраева, У. Исламова, арендни коллективай викалаша кулгаш а яздеш техника тоаяьлга тешал деш оттаьча акташа хьахьокх, хIара трактор, комбайн меттаоттаяра йийцача ханал совгIа ремонтникаша цхьа ди дIа ца дахийталга.

Из толам баккхийтараш ба эггара хьалха мастерске къахьегамхой: токараш Халмышев Хаваж, Аблушев Руслан, аьшка пхьар Шахбиев Мохьди, слесарь-моторист Дурдиев ХIарон, слесарь-инструментальщик Идрисов Одесс, кхыбараш.

ХIанз керттерча даькъе тракторий каст-каста йохаш йола, хIаьта инвентарь тоаеш эшаш хургйола оатхалаш еш, йиса комбайнаш меттаувттаеш ба уж а цар новкъостий а.

Бригадашкара толашагIбола механизаторaш-говзанчаш хьагул а баь тIехьаювзаш йола инвентарь тоаяра звено вIашагIъелла хиннаяр цу боахаме соахка гурахьа. Кхы бе болх а боацаш карара шу долалуш шоай бригадашка гIолла дIаюха бахар цу звенона юкъебоагIаш хинна нах. Арендни коллективай мел йола тIехьаювза инвентарь тоаь, кхы мел эшар даь 4 январе кийчон мугIаре дIаоттайнр цар. Цу звенона юкъебоагIаш хинначарех къаьстта дика бувц юртбоахама машинашта волча инженера Завраев Малика механикаш Битиев Нурдин Эдисультанов Хьусени. ХIаьта тамаш а яц. Йоккха балха опыт йолча цар, цкъа-дале, шоаш шин норма ца еш нагтахьа ди дIадахийтацар, шюзлагIдале, говзал лохагIа йолча механизаторашта массе хана новкъостал дора хьехамашца а гIулакхашца а.

М. ХАМАТХАНОВ.

ПРЕСС-ЦЕНТРО ХОАМ БУ

ТIеххьарча деношка городе Грозне тайп-тайпара йоахараш дувц. Уж йоахараш бакъде гIерташ уж дувцараша цхьаццайолча элементий хулигански гIулакххех пайда ийца ца Iеш, город Бакура араьнначул тIехьагIа шоай массазарча базе дIайолхаш йола военни вертолетий группаш городе Грозне лоаццача хана сайца хиннай дозаправка яра а экипажашка салаIийтара а, яхаш хабараш IотIадетт.

Пресс-центро хоам бу, цу тайпара хьадага а дувцаш дувцаш дола хабараш цхьаккха кIал кIийле йоацаш хиларах. Городера а, бIарчча хьайицача республикера а хьал сатийна да, цу даькъе къамашта юкъерча гIулакхашка диллача дар а долаш.

Цу тайпара провокационни йоахараш дувцаш хинна цхьабола нах гучабаьннаб, уж кхы дувцаргдоацаш де дезар а даьд. Уж дехкебовлар а шоаш бехке болга цар кхетадар а бахьан долаш цар тайпан цIераш укхаза йоалаяьяц.

Д. Г. Завгаев харжархошца вIашагIкхетар

Хьалхе а дIахайтадар № 883 йолча Грозненски юртарча территориальни округе гIолла РСФСР халкъа депутаталла харжа оттаваьча кандидатаца КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретараца Д. Г. Завгаевца харжархой вIашагIкхетаргхилар. Ачхой-Мартана юрта юкъерча майдане Iурреxьа а хьагулбала болабелар нах. ХьатIaаха баьлар районa центрера меттел цунна гонахьа ядача юрташкара а — Буматара, СаьмуIашкара, Яндера, Котар-Юртара, кхычахьара а нах — массехк эзар саг.

Гуш дар иштала дукха гулбенна нах чухувшаргбола помещени йоацилга. Цудухьа цу майдапе громкоговорителаш а оттаяь вIашагIкхетар дIадахьа лаьрхIар.

Депутаталла оттаваьча кандидата биографи гулбеннарашка дIайовзийтар цун доверенни волча Ачхой-Мартана юрта Совета исполкома председатела А.-Г. А. Бучаева.

Цул тIехьагIа къамаьл де дош делар Д. Г. Завгаевна. Наха уйла тIайохийташ ладийгIар халкъа депутаталла харжа оттаваьча кандидатага. ХIаьта, цо дийцар ший программа чулоацамга диллача республика тIехьайисачара хьалъяккха, наха къахьега а баха а дикагIдола хьалаш хилийта, дикадари социальни нийсхой хилийта лаьрхIа я, аьнна.

Нохч-ГIалгIайчене кIезига йоацаш проблемаш Iайнай, экономикеи социальни сференн дуккхача позицешка тIехьаюс из. Бехкебараш лаха гIертилга даькъала гIулакх дац, этта хьал бахьан цхьаццa боараме берригаш бехке ба. Таханара декхар да социально-экономически дегIаухача овлангара хувцамаш дар хIаьта из кхбачашдара боккха низ тIабахийта безаргба, стандартни доаца гIулакхаш де дезаргда. Къаьстта аьлча, шин шера йолча хана бахача наха деш дола медицински гIулакх овлангара тоаде, унахцIено лораяра материально-технически база чIоагIъе лерхI. Цу новкъа баьккха хьалхара цIенхаштта гIа ба г. Грознера административни здани диагностически центр юллаpгйолаш дIаялар.

Дукха хIама ду капитальни гIишлош хьалъеча тIехьадусилга дIадаккхара. Унхаза дукха теркам тIабохийт социальни сфера объекташ хьалъяра. ДукхагIа хьалде деза нах чубаха цIенош, школаш, унахцIено лораяра, культура учреждениш. Программа йоккха а хала а я. Из кхоачашъяра хIанз подрядни организацел совгIа юкъеоз Нохч-ГIалгIайчера сезонни балхаш де кхычахьа дIауха гIишлош хьалъяра говзал йоалла нах а. ВIашагIтохаш я бригадаш, тайп-тайпара объекташ хьалъяра царца договораш увттаду. Цох республике бахача наьха вахар тоадара лоаца доккха дакъа хургда.

Депутаталла харжа оттаваьча кандидата дийцар халкъа эша товараш дукхагIа хьадара, балха боацача наха къахьегама моттигаш хилийтара деш долчох, кхыдарех.

Д. Г. Завгаева къаьстта дийцар республикерча общественно-политически хьалах лаьца. Цо белгалдаьккхар из дика хилийтара, эггара а чоалханегIа дола дешаш хьаькъалца къоастадара массане а йоакхо е езаш хилар, дотгаIала, дикадар ловш хилара, дувцар вIаши кхетадара йолаш йола традицеш теркал а еш. Гласноста, демократизаце хьалашка цу е вокх дешай хьакъехьа шийна хетар ала бокъо я хIаране, бакъда из ала деза уйла а яь, сих а ца луш. Уйла ца еш даьр, барт эгIар бала боацаш дусаргдац.

ВIашагIкхийттача къамаьлаш даьча СССР халкъа депутата Л. Захаева, Котар-Юрта вахача С. Хатуева, парте, тIема, къахьегама ветерана Х. Ковраева, ВалергитIа вахача А. Оздамирова, кхычар а харжархой тIахьийхар Д. Г. Завгаев РСФСР халкъа депутаталла харжара, ше беча боккхача а халача а балха тIа цун калар а лайр. Цар дош делар республикана хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча, перестройка процессаш сихъеча шоай кандидат ачхоймартановцаша **мамогга** хьаллоацаргхилара.

ГУМАННИ, ДЕМОКРАТИЧЕСКИ СОЦИАЛИЗМАГА

(ДІахододар. Доладур 1-ча оагІу тІа).

нош чІоагІа дикагІа хьалделгеи; квартираш дІа-са нийсъеча общественни тІахьожам дукхагІа лоаттабелга, комплексни дегІаухилга, городаши нах баха моттигаши комплексни дегІайбалаелга, гуманни архитектура елга;

— унахцІено лораярга дукха дукхагІа ассигнованеш дІа а йохийташ, цу гІулакха махулла дукхагІа предприятий, отраслей, республикай, моттигерча Советий ресурсаш юкъе а озаш **медицински гІулакх делга** эргадаьккха тоадара наькъаца унахцІено лораяра бокъо Іалашъяр;

— **нах бахачара Іалам** лорадара гарантеш чІоагІагІа хилийтар, Іалама ресурсех рациональни пайда эцар, мехка, союзнии автономнии республикай йІаьхкача ханара паччахьалкхен экологически программа, хІаьта иштта гонахьара Іалам лорадара законаш тІаэцар, Іалам лорадара гІулакхаш деча органий структурен болхи эргабаьккха тоабар;

— **образоване, просвещене, культура** ерригa сфера дегІайоалаяр, цу гІулакхашка дІайохийта вложенеш дукхагІа хилийтар; специалисташ дикагІа Іомабелгеи кийчбелгеи; хьехархочун сий лакхдар; идеяши таланташи вІашдухьал ювцилга могадар, духовни сферера администрированни групповой хьашташкара монополии дІаяккхар; культурнии духовнии тІехьале, исторически памятникаш лорадеш гІулакх леладар; тайп-тайпара общественни инициативаши образовани а культура а дегІайоалаяра луш дари хьаллацар; доазол дехьарча мехкашца духовни ганзаш шерра а паргІатта а вІаши йоэзийтар.

Перестройка стратеги оттаяь я вай общество дикагІча хьал тІа яккхара низ бола фактор хиларах тарра **Іилма лоархІами цох бухсоццаш хьакулари кІоаргга кхетадарен** карадерзадарен кІийлен тІа. Мехка творчески потенциал дегІаухилгеи цох пайда эцилгеи чІоагІало лувцаш хила деза. чІоагІача законодательни кІийленах. ЛоархІаме да интеллектуальни рузкъа эффективни лораделга Іалашдар. Парти тІехьа я вувзаш, академически отраслевии Іилма учрежденеш шоай лоІаме хиларан, цар структураш тайп-тайпара хиларан.

КПСС экономически политике къаьстта моттиг дІалоац **бахача нахах эггара хьалха обществас новкъостал де дезачеи хьаллаца безачеи социальни кІалбисача наьха а группай а йоахо яро.**

КПСС тІехьа я:

— **кхалнаьха къахьегамей бытен хьалаш** тоадергдола гІулакхаш дара, царца царна лоаца балха ди хилийта бокъо ялара, аьттув болча графикагІа болх балара, бер далехьеи берага хьажей предприятей чотагІа луш йола отпуск дукха бераш долчеи цхьаь болчеи ноаношта йІаьхъяра; отпускана тІа а дарба дайтара а ахчан дотацеш оттаяра; кхалнаха эша дикагІдола товараш дергдола производство тІехйолаш дегІайоалаяран гІулакхаш дараи; халача а унахцІенонна зене долча а балхех уж мукъабалийтар юкъе а долаш. Политически боарамашка кхалнах кхы а дукхагІа кулгалдеча балха тІа увттабе гІертаргья парти;

— **берий хьдда дикагІа йоакхо яра**, берий учрежденеш хьалъяра дукхагІа средстваш дІаяхийтара а цар болх дикагІа байтара а, берашта эша товараш хьаду производство шерьяра; бераш довлга лохдергдолаш тІехьа ца тетташ гІулакхаш дара;

— кагирхой эффективни политика оттаяра а чакхъяккхара а, **къоначa тІехьен** говзалех пайда эцара а хьашташ кхачащдара а шерра таронаш хьаеллара, общества политически, боахама, культурни вахара йизза бокъо а йолаш цар дакъа лоацаргдолаш новкъостал дара; кагирхой болам, комсомола, студентий, кхычар организацеш кердаяхара, цар инициативаш, шоай лоІаме хила лакхлуш бола цар безам хьаллацара;

— **инвалидий, тІемеи къахьегамеи ветераний** хьал тоадара, СССР гражданаш пенсионни Іалашбарах дола керда закон тІаэцара а гаргтагІча пхе шера берригa инвалидаш, тІемеи къахьегамеи ветеранаш, эскаре гІулакх деш байначар дезалаш къаьсттача квартиранца Іалашбара лаьрхІа йола программа оттаяра а; медицински гІулакх делга тоадарах, ветераний инвалидий специфически хьашташ кхоачашдара лаьрхІа дола товараш дукхагІа хьадарах йола решенеш кхоачашъяра; маьхаш лакхдаларга хьежжа пенсеши пособеши доккхагІа хилийтара; пенсега хьежжа доацаш алапи дизза хьаэца бокъо ялара.

Коммунисташ тешаш ба **гражданий бокъонаши кортамукъалеи цар декхарех къаста йиш йоацаш хиларах.** Парте тІагІертта болх бергба общеcтве къахьегам лоархІилга, законность а правопорядок а, социалистически Даьхе лорае кийча хулга чІоагІдара, цІена а имане а хилар, беркат а къахетам а, моральни ше шийга хьожаш а эхь-эздел долаш а хилар, саг хилари шийна дезар харжари санна йолча адамий юкъарча ганзий правовии нравственнии гарантеш хьаяра.

КПСС духьала я **моллагІаш яле а, законагІа йоаца привилегеши льготаши хилийтара,** цу тІехь йизза гласность хилийтара тІехьа я. Коммуниста цІерон кулгалхочун гІулакхой царна лац рузкъах пайда эца цхьаккха тайпара привилеги. ГІулакха тІа хилара тІагІолла шийна пайда ийбелга дІадаккха деза.

III.

Эффективни планово-рыночни экономикана тІехьа

Парти кхы тІехьа тетта йиш йоацача декхарга санна хьеж мехка экономически ситуаци тоаяр духьа ерригача боарамашкара законодательни а исполнительни а органий болх эффективно вІаштІехьбаккхарга. КПСС гІо дергда Министрий Совето оттадаьи СССР халкъа депутатий Съездо могадаьи долча, потребительски рынка стабилизаци яра, керттерча даькъе нахагарча ахчан товараштеи юкъера юкъ дІаяккхара долча де дезарий система вахаре кхоачашъяра. Уж тІайдеш дола де дезараш къаьгга белгалбаьккха социальни лостам болаш, хьалхарча даькъе, геттара лоха алапи доагІаш болча наьха экономически хьал тоадеш хила деза.

Геттара ира йолаш юс нах кхачанца Іалашбара проблема. КПСС тІехьа я дулх, шура, баьцадаараш, кхыйола лаьттан а хьайбай а продукци дукхагІа йоаккхилга сихдар духьа **экономика аграрни сектор** керттера а йоархІаш дегІакхувлара.

Кхачан проблема къоастаеча кІийле а хинна дІаотта деза лаьттан тІа боахам лелабара ерригa формаш дегІаяхувлар — цхьатарра таронаш хила еза паччахьалкхен, кооперативни, индивидуальни боахамий, боахам лелабара тайп-тайпарча формай — подрядничар, арендничар, дезалийчар, иштта кхычар. ЛоархІамегІбола лостам а болаш бус юртбоахама производства материально-технически база чІоагІъяр, продукци чакхъяккхари лораяри, из кхай тІара тикашна дІахьоча хана кІезигагІа йоаяр.

Перестройка эггара принципиальни долча декхарех цаІ — городаи юртаи юкъе социальни нийсхо оттаяр. Лоацача хана керда таронаш хьакхолла еза юрташка баха нах дикача фусамашца Іалашбара, эггара кердагІ йола быт вІаштІехьъяккхара, наькъаш дахкара.

Вайна керттера долаш дус халкъа боахаме эша товараш дукхагІа арахецар. КПСС гІо дергда рынок хьалъюзача прогресс е таро лургйола де дезарий комплекс кхоачашъяра.

Финансови хьал тоадара йолча эффективни политикана тІехьа я парти, цун чудоагІа процент лакхъярга гІолла сберегательни кассашка вкладаш яра поощерени елга, страхови гІулакх дегІакхувлалга, паччахьалкхен займай облигацеш пайданеча хьалашка дІанийсъелга, нахага фусамаш йохкалга, йІаьхкача хана лелаеш йола кІамаш эцара наха авансови платежаш телга, акцеши кхыдола маьхера каьхаташи дохкалга санна дола де дезараш. Вайна эшаргья ца йоагІа доходаш хьаяра, доагІаш долча товаращца Іалашдаь доаца каьхата ахча арахецара новкъарле ергйола экономически инструменташи нормативаши.

КПСС лерхІ хІанзара а тІехьа тІайоагІача ханара а социально-экономически проблемаш къестаяр айхха **радикальни экономически реформаца** бувзам болаш, иштта цо, шийца монополизм, инициатива ца хилар, хІама хьурмат ца деш доадар, бе башха ца хеташ доал дар, потребителий хьашташ дицдалар шийца долча командно-распределительни системана меттел доалахьеи тайп-тайпарча формай, шоай лоІаме товараш хьадераша лелаеча яхьа, финансай дегІаенача система кІийлен тІа латта, сага а коллектива а безам совбаккха низ бола стимулаш шийца йола планово-рыночни экономика оттае еза.

Экономически реформа ярга бода никъ вай хьалха лийрхІа хинначул чоалханегІа хилар. Цхьабакъда, шоашта дискредитаци яьча, мохк сеца латтарга, дунен дегІадахкача мехкел тІехьабисарга кхоачабаьча боахам лелабара формашка юхадерзаргдац вай.

Экономика реформа юлургьяц, нагахьа санна, **доалахьеи** отношенешта кІоаргга перестройка ца йой. КПСС — цун дуккхача тайпара формаш хилийтара тІехьа я. Цар цхьатарра бокъо йола, унахцІена лелаеш йола яхь — из гражданаш шоашта ловр де паргІата хилара, болхло шийн творчески таронех бизза пайда эцара формаши способаши реально харжара, потребитела хьашташтеи бокъонаштеи гаранти ялара йола экономически кІийле.

ЛоархІамеча декхарех да паччахьалкхен доалахье производства масштабаш, регионий специфика, интеграционни бувзамаш дегІадаьхка хилар теркал а деш, аренда, **йизза хозрасчетни подряда, акционерни а кхыча** кердагІйолча фермай а кІийлен тІа къахьегамхоша шоашта демократически хьисапе доал дергдолча тайпара эргаяккхар.

Парте — мамогга гІо дергда лерттІача кІийлен тІа кооперативни болам дегІакхувлара, керттерча даькъе, колхозаш юкъе а йолаш, производственни кооперацешi чІоагІъяра, къахьегама коллективни доалахьеи тайп-тайпарча формашка, цу даькъе долевой, паевой, акционерни хьисапе болх белга а долаш, шердара.

КПСС лерхІ, мохк экономически дегІакхувлара хІанзарча этапе къахьегама индивидуальни доалахье, цу даькъе, производства средстваш хиларо духьале йиц, аьнна. Доалахьеи моллагІча формах пайда эцача хана юкъера даккха деза саг производства средстваех къоаставар, саго саг лоалла лоаттавар.

Экономически реформа еча эггара чоалханегІйолча проблемах я — боахам лелабелга вІаштІехьдоаккхача **плановии рыночнии** методаш органично вІаши нийсъе магар.

ХІанзара производство хила йиш яц из дегІакхувлача централизованни планови воздействи ца еш. Ший маІанга диллача из боахам лелабара социалистически принцип дукхача мехкашна юкъеккхувл. Цхьабакъда, геттара чІоагІа лоархІаме да цу тайпарча воздействе боарами методашн нийса белгалъяхар. Планаца ерригa производства а из дІа-са нийсъяра а процесс планаца чулаца вай гІийртача хьалхарча ханашта метта, хІанз экономика планови централизованни кулгал дукхагІча даькъе маьхашка, налогашка, проценташка, кредитага, платежашка, иштта цу тайпарча гІулакхашка гІолла дергдола порядок эш. ХІаьта цун сфера стратегически декхараш кхоачащдича кхоачалуш хила еза. Из да, хьалхарча даькъе, геттара йоккха Іилман-технически а структурни а программаш кхоачашъяр, инфраструктура дегІакхувлар, саг вахаш дола Іалам лорадараи ресурсаш юхаметтаоттараи дола комплексни де дезараш кхоачашдар, налогови а кредитно-финансови а политика чакхъяккхар, ахча лелар чІоагІделга Іалашдар, Централизованни регулировани е езаш да нах социально лорабарца дувзаденна дешаш.

КПСС хетачох, мехка эш цаІйола союзни рынок — лерттІа болх беш а лостам тела йиш йолаш а хила еза из, производственни таронаш а хьашташ а Іалашдара, уж доагтІача беса хьаллоаттадара, платежеспособни спрос а предложенеш а йоагтІача бесса Іалашъю массазара механизм хила еза цох. ХІаьта из советски экономика дунен боахама бувзамашта юкъеозара сом конвертируеми хиларга далара услови а я.

Боккъонца бола рыночни боахам вІашагІболлара потребительски товарий, производства средствай, маьхерча каьхатий, инвестицей, валюта, Іилман разработкай рынкаш хьакхолла еза, ма хулла сихагІа финансови, ахчан, кредитни системашта реформа е еза.

Экономикана рыночни регулировани еча геттара чІоагІа эшача условех я — **маьхаш оттадеча перестройка яр.** Искусственно хьакхеллача маьхий боарамаш а пропорцеш а цхьабарашта еш йолча эффективни йоацача дотацеша, вокхаргара вахарах бохабеш хьадоахачо боахам лелабара харц лостамаш тел, цун эффекта бокъонца бола **мах белгалбайтац**, Іилман - технически тІехьадисара консерваци ю, дунен халкъашта юкъе йолча къахьегам бекъара совленех пайда эцача новкъарле ю.

ДегІаухача маьхий лоархІаме регулятор а уж юхаувзаш йола фактор а хила еза доазол дехьара фирмаш юкъе а йолаш, товаропроизводителаша шоайла лелаю конкуренци. Из дара законодательни порядке производства, торговлена, кредитни гІулакх дара, страхови гІулакха демонополизаци е еза.

Парти - потребительски сектора болча пайдана **экономике структурни перестройка** яра тІехьа, кІезига эффективни а капиталоемки а производстваш кІезигъяра, низ а средстваш а йолча предприятешта реконструкци яра тІаерзаяра тІехьа я. Къаьстта чІоагІа теркам тІаоза беза рационально Іаламах пайда эцара, ресурсаш лораяра, бийдали материалаши кхояра, къахьегара, бе-башха ца хеташ доал дарца къовсам лоаттабара йола программаш кхоачашъяра. Структурни перестройка яра процесса органично юкъейоалае еза экономика оборонни доакъой конверси; цар лакха квалификационни а Іилман-технически а потенциала коггІортолга а еш дикка дукхагІа арахеца йиш я кердагІйола производства средстваш, халкъа боахаме эша товараш. Цу ханна белгалъяха еза шеррача воспроизводства ресурсаш, из ца дой, цо шеко йоацщаш экономически дегІаахара никъ бехкаргба.

Экономически, экологически, социальни эффективность теркал а еш, мамогга хьаллоацаргда парте **Іилман-технически прогресс сихъяра** тІадерзадаь низаш, цунна карагІдаьннар общественни вахара ерригача сферашка сихха юкъедоаладергда. Уж чІоагтІа дегІаахийтар духьа фундаментальни а прикладной а тохкамаш делга мел эшачунца Іалашдар — из паччахьалкхен лоархІаме йоакхо. Шерра никъ хьабелла беза Іилма вІаштІехьдаккхараи знанеш дІа-са йоаржаяраи йолча дукхача формашта.

Іалам лорадар — саг лоравар. XX-гІа бІаьшере чакхйоалаш Іалам кІалхардаккхар Лаьттан тІара вахар лорадара керттерча условех цаІ а хинна дІаэттай. Вай воаш долча юкъехувла еза дунен стандарташ, иштта хьинаре дакъа лаца деза дунен халкъашта юкъе экологически вІаши гІулакхаш леладеча. Мехка Іалам лорадара мероприятеш теркал ца а еш, индустри дегІакхувларо геттара чоалхане экологически хьал хьакхолларга дигад. Из хьал тоадар духьа кхы тІехьа ца доахаш гІулакхаш чакхдаха деза, иштта из дара дукха средстваш эш. Партес керда производстваш хьаярца дувзаденна дешаш къестадеча цІенхаштта Іилман экспертиза ергйола а общественноста хетар теркал дергдола а законодательни порядок эшаш санна лерхІ.

Цунца цхьана тІаэца йиш яц мехка чІоагІа эшаш йола, уж ца хилча наьха элементарни эшараш кхоачашдулургдоаца предприятеш дІакъовлилгах дола кІал кІийле йоаца харцахьа дІадехараш. ХІанзара Іилма - технически а промышленни а доакъош дегІа ца кхувлаш, царна духьале а еш къесталургьяц экологически проблемаш, кІалхардоаккхалургдац Іалам. Экономика дика дегІакхувлара условех да мехкас **дунен халкъашта юкъера къахьегам бекъача а кооперацн еча** а шерра дакъа лацар. Цунга бода тешшаме никъ — советски товарий а деча гІулакхий а конкурентноспособность лакхъяр, арахьаръэкономически, цу даькъе валютни, шоай лоІамера предприятеш леррагІа чІоагІъяр, экспорта бийдала лостам эшабар, импорта структура перестройка яр.

Лакхе белгал мел даьха де дезараш кхоачашдеш КПСС лоарзагІа ца йоалаш къахьегача наьха хьашташ лорадеш ха тІа латтаргья, къайлагІарча экономика, коррумпированни элементий, спекулянтий, монополе кердача претендентий наькъ тІа тешшаме правови духьале яра тІехьа къовсам лоаттабергба.

IV.

Боккъонцача социалистически демократегеи халкъа самоуправленегеи

Демократизаци — перестройкас лерхІар а цун средство а. Ерригача эргалоний процесса толам боаккхача лоархІаме услови а сага бокъонаш лораяра гаранти а я **правови паччахьалкхеи ше шийна доал деш йола социалистически обществои** хьакхоллар.

Парте политика Іаьдала цаІбола хьаст санна халкъа суверенни лоІам могабарах латт. Халкъа юкъарча правови паччахьалкхено шийна юкъера йоаккх моллагІча класса мара ца хиларах диктатура, цул совгІа управленчески бюрократи, хІаьта паччахьалкхеи гІулакхашка дакъа доацилга, иштта моллагІча кулгалдара балхаш тІа боахийталга Іалашдеш берригача гражданашта йола Советий республика я из. Вай хІанз авторитарни системагара демократически системага довлара даькъе лоархІаме гІа баьккхаб, кердача принципаш тІа, кердача наькъаца Іаьдала лакхехьара органаш вІашагІъехкай. ХІанз ерригача паччахьалкхен органий структурашка перестройка чакхъяккха, Іаьдал Советашка дІадала, советски федерацена овлангара хувцамаш де деза.

Хоржамий система. Из массане а юкъарча, цхьатарра бокъо йолча, гуччахьарча хоржамий бокъон принципашка хьежжа вІашагІйолла еза. Чакхдоаха хоржамаш парте, общественни организацешеи боламашеи, къаьсттаьсттача кандидаташа шоай харжархошка бувцийта лерхІача общества берригача наьха викалий, иштта, бе-беча наьха, цар идеяй цІенача яхьан майда а хинна дІаоттара тІехьа да вай. Парти гІертаргья депутатски корпусе йоаггІаш йола представительство хулга Іалашде, паччахьалкхен органашка болхлой, ахархой, кхалнах, кагирхой, ветеранаш, иштта кхыбола кхоачамболлаш политически вахара юкъеэзза боаца, шоай хьашташ лорадара гІо эшаш бола нах а общества группаш а юкъе хилийта.

Демократи а политически плюрализм а. Вай общества демократизаци еш керда гражданий общественно-политически объединенеш хьахул. Общество дегІакхувлаpо юкъера ях ц партеш хьахиларах йола таронаш а. Уж хьаяра порядок законаца белгал йоаккхаргья, хІаьта иштта СССР Конституце тІа хьа а хьокхаргья. Из деш законодательни порядке никъ бехка безаш бар, къамашта юкъе юкъ йоллар хьалхадоаха, экстремистски, антиконституционни гІулакхаш чакхдаха лерхІа организацеши боламаши хьадара а царга болх байтара а.

КПСС монополена керте отта гІертац, иштта из кийча я социалистически общество эргаяккхара тІехьа мел болчарца политически диалог е, вІаши гІулакхаш леладе. Принципиальни плане тхона хетар латт общества демократизаци яра боарам, паччахьалкхен а общественни а институташ хьакхоллара а царна функционировани яра а демократически маІан, гражданаш политикана юкъеозар, лорзагІа ца доалаш перестроечни процессаш дегІакхувлар хоадамбеш лоархІаме хиларах. Тахан КПСС — из мамогга общества демократизаци еча гІо деш бола, цхьан ханна мехка йоккхача масштабашка консолидирующи лоархІам кхоачашбеш бола реальни политически низ ба.

Халкъа депутатий Советаш. ХьатІайоагІача ханара эггара лоархІамегІдолча декхарех цаІ латт Советех лерагІа халкъа лоІам хьахьокхаш, паччахьалкхенна доал делга шоай бе доллаш йола, бокъонца дерригa Іаьдал кара дола органаш ярах. Из дара царна боагтІача боараме правови, экономически даькъе шоай лоІаме хулга Іалашде деза, иштта цар чІоагІача, компетентни депутатски корпусах коггІортолга е еза.

Политически реформеи доал дара децентрализаци кІоаргъяларга хьежжа шоаш шоашта доал деш йола общинаш хьакхоллача а дегІакхувлача а гІо дергда КПСС. ХІаьта цо лакхехьарча органашта таро лургья шоай таханарча дукхача оперативно-боахам лелабара функцех къаста, берригa низ союзни, автономни республикай, регионий, берригача мехка масштабашка комплексни декхараш кхоачашдеча тІаберзабе.

Паччахьалкхен Іаьдал. КПСС лерхІачох, доал дара эффективность лакхъеча керттера лоархІам болаш да Іаьдала функцеш — законодательни, исполнительни, судебни даькъе екъар. Ленина дешаца аьлча, вай советски система совленаш парламентаризма пайдане долчунца таръе еза. Цу лостамагІа хьалхара гІа баьккхаб. Цхьабакъда, перестройка опыто хьалхадоах паччахьалкхен бехктокхами компетенции кхы а нийсагІа къоастае езаш хилар.

Халкъа депутатий Съездеи СССР Лакхехьарча Советеи лоархІам бухсоццаш белгалбоаккхача эш перестройкана политика, тІайица законаш кхоачашдергдола тешшаме а эффективни а механизм. Кердача лакхехьарча органий балха опыто хьахьокх хІанз цу тайпара механизм хьакхоллаш латтилга. Обществе кхы а тІатеІІагІа оттаду паччахьалкхенна керте латтачох президент вар дехаш дола дош, хІаьта из СССР халкъа депутатий Съезда хьалхашка бехктокхаме а ерригa эшаш йола Іаьдала полномочеш йолаш а хила веза. Из хьалхадоах мохк стабильно дегІакхувлача, перестройкана йоккха динамика луча, кхы юхаерза йиш йоацаш хилара гаранти чІоагІъеча ерригa паччхьалкхен, общественни институташа законностаи сага кхерамзленеи демократизаци яра СССР а вай паччахьалкхен представительства а хьашташ дунен халкъашта юкъерча арене лорадеча процессе дика, эффективно функционировани елга Іалашдеча из эшаш хиларо.

ЧІоагІъе еза СССР Министрий Совета позицеши прерогативаши.

Коммунисташа — СССР Лакхехьарча Совета членашеи правительства членашеи мехкарча хьала стабилизаци яра, экономически кризис эшаяра эшаш дола де дезараш кхоачаш деча хьдда бехктокхам кхетабеш гІулакхаш леладе деза.

Паччахьалкхен а боахама а аппарат. Цу сфере а ноагІо перестройка е еза, тхона хетачох, цун ларде хила деза представительни органаша а общественноста а аппарата тІахьожам лоаттабинза барг ца хилар, из эшшача боарамал йоаккхагІа ца хилийтар, профессионализм йолаш хилийтар, керттерча процедурай гласность хилар, къайленна доазув оттадар. Советий керда состав хержачул тІехьагІа аппарат эргаяьккхача бакъахьа хургдар.

Правосудии общественни порядок лораяри. Кхы тІехьа ца тетташ де дезараш тІаэца деза законности правопорядки чІоагІъяра даькъе. Цхьаккха бе-башха воацаш, массане законаш лорадар паччахьалкхен органаша, общественни организацеша, кулгалдара балхаш тІа болча наха, **гражданаша** леладеча гІулакхий хувцалургйоаца **норма а хинна дІаотта еза.** Законностеи правопорядкеи гаранти санна суди прокуратуреи шоай лоІаме хулга чІоагІдара тІехьа я парти.

Судебно-правови реформа яра, лакха эффективность йола правосуди хьаяра хьакъехьа бе безаш боккха болх ба, хьалхарча аргІан, из ду дегІаухаш латта бокъонаш боабетелхаяра тенденци эшаяра, зуламхой, къуй, нах боабераш, кхааш ийдераш, паччахьалкхен рузкъа лечкъадераш, фос яккха гІертараш, къайлагІарча экономика доракъашхой, спекулянташ, низбераш, хулиганаш цхьа бекхам ца беш бутаргбоацилга дІахайтара.

Оаха чІоагІа лоархІаме хІама санна лоархІ правоохранительни органий — судий, прокуратурай, следственни аппарата, милице болхлой профессиональни говзал, лоархІам лакхбар, материальни хьал хоалуш тоадар. Эттача хьало дІадех зуламхошца къовсам лоаттабеча законаца белгал мел яьхача средстваех пайда эцар, бакъда, из деш лоцІенхаштта лорае еза бехке ца хилара презумпци, саг лоравара бокъонаши правосуде нормаши.

Боахам лелабара кердача хьалашка довларо, цхьадолча даькъе, шерра договорни гІулакхаш юкъекхувларо дІадех арбитража служба тоаелга, халкъа боахам юридически кадраща чІоагІбелга, наха правовой кхетам балара ерригa система хьдда эргайоаккхилга.

Оборона. Вай кердача тайпара уйла яро дикка шеръяьй политически средстваща мехка кхерамзле Іалашъяра таронаш. Цхьабакъда, хІанз дуне герзах хьалдизачеи, герзащцара конфликташ хилара кхерам болчеи хана, тІом хьара кхерам дІабаьннабац — цудухьа вайна эш тешшаме обороноспособность.

Парте ший декхар лоархІ Даьхенна хьалхашка геттара доккхий гІулакхаш карагІдийнача вай эскара, флота хІанзарча хьалашка шоашта хьалхашка латта декхараш толаме кхоачашде могаргдолаш йоакхо яр. Из дара гІулакх кердача оборонительни доктрина, хьакъалас бакъбеш болча боарама принципа кІийлен тІа **тІера реформа** ярга дига деза. ТІема строительство дикача хьокхамашта тІаерзаяь хиларах мамогга кадрови состава профессионализм лакхъе, вай эскара ерригача сийлен традицей боарам тІа айе еза цунца шоай вахар дийзачар сийлен корам дека. Парте шийна могар дергда тІема служба лоархІам лакхбара, эскаре гІулакх дераш а цар дезалаш а социальни лорабелга чІоагІдар, бытови хьалаш тоадар духьа.

Правови паччахьалкхено хьалхадоах оборона даькъе бокъонца политически кулгалделга, паччахьалкхенашта юкъерча тешама боарам теркал а беш, цо беш бола болх махулла дукхагІа гуш а хулийташ военни ведомствана Іаьдала лакхехьарча органаша тІахьожам лоаттабелга. КПСС-о хьаллоац оборонни доакъошта конверси яра программа, бакъда, из деш хьаІоаяь потенциал лорае а алсамъяха а еза Герзашцарча Низашта лаьрхІа хьаеча техникана дикал лох а ца а еш граждански производстве пайда эцар духьа.

Чура кхерамзле. Паччахьалкхен доазув лорадаро, доазол дехьарча разведкашта духьале яро, советски конституционни строй а гражданий бокъонаш а лораяро — цу дерригне вай декхарийла ду шоай чоалхане, цхьайолча хана кхераме дола декхар кхоачашдеча погранични, чурча эскарий йоакхо е. ХІанзарча хьалашка общественни порядок хьаллацара вахаре чІоагІа эша институт санна юсача хана чурча гІулакхий а паччахьалкхен кхерамзлеи а органаша шоай болх цІенхаштта закон доазошкеи Іаьдала представительни органий тІахьожама кІален бе беза.

Правови паччахьалкхеи ше шийна доал деш йола обществои. Партена хетачох, правови паччахьалкхе хьакхоллар — из геттара йІаьха процесс я, из чакхйоаккхача наькъ тІа хьахургья демократена тІанховдараи низбарга юхадерза гІортараи духьале ергйола гарант санна гІулакх дергдола паччахьалкхен органий структура, законий бІарчча система, иштта хьаІоврглья традицеш. Правови паччахьалкхе хьаеча боккха лоархІам болаш да политически культура дегІакхувлар.

Социализма а демократе а принципаш вахаре нийсагІеи тешамегІеи кхоачашъергья, нагахьа санна общественни процессашта ма хулла дукхагІа экономически а правови а средстваща регулировани йой, иштта цо тІатІа лаьгІдергда паччахьалкхено низбелга. Ше шийна доалдеш йола общество хьаяро халкъа низ бола творчески потенциал хьагучаяккха таро лургья.

СССР кердача Конституцех. Вай общество радикально эргаяккхаро оттадаьд Советски паччахьалкхен керда Керттера Закон хьадарах дола дош. Оаха нийса лерхІ, керда Конституци тІаэцара хьакъехьа хьинаре гІулакх дар.

V.

Кердача федерацега

ХІанзарча ханара КПСС къаман политика перестройка кхел, мехка кхоане дуккхача а даькъе къамашта юкъера гІулакхаш дика-во хургхиларах тийша я.

Вай хьдда духьала да вай мехка вахаре Октябро юкъедоаладаь сийлахь-доккха дари лархІа доагІари, хьалха Российски импере колониальни йистой хьал тІа хинна дукха дола халкъаш бартагІа вІашагІкхетари царга паччахьалкхе кхачари, къамаши вІаши гІулакхаш леладара керда ганзаш, сийлахь-йоккхача дунен паччахьалкхене цхьатарра бокъо йолаш шоаш хиларах йола цар уйла дІаяккха гІертара. ЦІенхаштта проблемаш хьаІайнай миграционнии демографическии процессаш хулача хана.

Цу даькъе хьахиннача халонашта кІалхаръялара магистральни никъ партена гу экономическии политическии реформаш хадданза дІаяхьарца, паччахьалкхен лоаттама сталински, ший чулоацамга диллача унитарни модель хьдда дІаяккхарца, федерализма принцип йизза а лерагІа а чакхъяккхарца.

Къамаши къамашта юкъера гІулакхаши дегІаахара дешай хьакъехьара вай гІулакх «ХІанзарча хьалашкара парте къаман политика» яхача КПСС платформа тІа оттадаь да. Цу ларде латт ер керттера принципаш моллагІча а къаман гражданина бокъонаш мехка ерригача територе тІа дувцилге йоацщаш лораяр; союзни республикай суверенитет реальни чулоацамца хьалйизари къаман автономе дерригa тайпаш шоай лоІаме хилара керда боарами; кортамукъачеи цхьатарра бокъо йолчеи, юкъара гІулакхаш кхоачашдара шоай бокъоний дакъа Союза дІалуча республикай федераци хиларах тарра, мохк бІарчча хулга лорадар.

Къамаш шоаш дІакъастар. Керда яьккхача советски федераце къамаш шоаш дІакъастара принципагІа къаман-паччахьалкхен образованешта вахара лоаттама форма, паччахьалкхел институташи символаши харжа мукъабала лерхІ. Вай идеал унификаци а йоацаш, дуккхача тайпашка цхьоагІо хилар я.

Парте чІоагІду къамаш шоаш дІакъастталца дІакъастара бокъон ленински принцип ше хьаллоацаш хилар, из бокъо кхоачашъяра механизмах дола закон тІаэцара тІехьа ше хилар. ХІаьта дуккха вІаши долеи вІаши кхоачеи бувзамаш мелдаларо наьха кхела меттел, дерригача халкъашта а хьалхе хургдар фуд ала хала дола водараш дергхиларах тешаш а да вай. Цудухьа вай хьдда духьала да дуккхача къамех латта демократически паччахьалкхе йохаярга вугача сепаратистски лозунгаштеи боламаштеи.

Союзи союзни республикаши. Советски федераци керда хьахила еза къамашта юкъерча гІулакхий гармоне, союзни республикаштеи цар юкъара образовани хиларах тарра, Союзан юкъе оптимальни бувзам оттабара наькъ тІа.

КПСС-ас лерхІ Союза лоаттама договорни принцип дегІайоалаянза яргІйоацаш. Цо ший хулийтаргьяр хинна дика хувцамаш дІахьокха, къамий прогрессеи къамашта юкъерча гІулакхий проблемайи ерригача комплекса гонахьа керда гІулакхаш кхотаде. Хьдда къаьстта йола функцеш шоай лоІаме Союза кара хургйолаш дІаелча чІоагІлургда конституционни гарантеш а кхоачаш, суверенни паччахьалкхенаш хиларах тарра, союзни республикай хьал.

Республикай реальни результат хьахила йиш яц уж экономически шоай лоІаме ца хилча. Бакъда, вай ханара экономика макробоараме болх беш йола центр ца хилча мегаргьяц. Центра духхьал ший, федерацена юкъейолхача республикай, халкъий овлангара хьаштел совгІа, кхы хьашташ дац.

Из деш хьдда доазув оттаде деза Союзеи республикайи компетенцена, цунца планироване, бюджет хьахулача, налогови кредитнии гІулакхашка, маьхаш хьахулача а оттадеш. **Интеграционни процессай, вай федераци кердаяккхареи чІоагІъяреи экономически кІийле хила еза** ерригача республикайи регионийи предприятешта юкъера духхьалара договорни бувзамаш, хьахулаш латта союзни юкъара рынок. Центраца республикайи царна шоашта юкъереи гІулакхаш нарех хІаране специфика — цига дахача халкъий географически хьал, дегІаахара, паччахьалкхел хьахилара исторически наькъаш, мехка производительни низаш дІа-са нийсдара лоархІам, экономика характери боарами, психологически лоаттам, обычеш теркал еш хила деза.

Автономни образованеш дегІаахар. Советски федеративни паччахьалкхе эргаяьккха тоае лерхІ автономни республикай; автономни областий, автономни округай суверенитет чІоагІъеш, бокъонаш, экономически, социальни, культурни вахара доккхий дешаш шоай лоІаме къоастаде цар таронаш шеръеш. Парте мел ца болийташ теркам тІалоаттабергба цунна.

Къамий бокъонаши личноста бокъонаши. Хьалха дІаяхача хана миграционни процессаши деформацеши хилар бахьан долаш цхьадолча халкъашта шоай исторически даьхене шоай дола гІулакхаш дІадалара кхерам тІаэттар. Цудухьа нийса да хІара республика наьна мотт, культурно-этнически башхалонаш, къаман духовни ганзаш, ший тайпара дола вахар, демографически структура лораяра ду гІулакхаш.

Уж гІулакхаш де йиш яц республике бахача кхыча къамех болча гражданий хьашташи бокъонаши эша а еш. Расизм, шовинизм, национализм тарлургьяц е социализма принципашца а, е мехка законашца а, е дунен халкъашта юкъерча нормашца а. Мелла зІамига дале а цхьаккха халкъа йов йиш яц ший культура, мотт, цхьаннена а тара доаца, бІаьшерашка хьахинна ший сурт-нуц а характер а. Вай тІехьа да цхьана яхача къамий группай шоай общественни, образовательни, дина, кхыйола ассоциацеш хила таронаш хилийтара, культурнии информационнии органаш, школаш, культови сооруженеш хилийтара.

Къаьстта паччахьалкхен юкъерча боараме йоакхо е еза зІамигача халкъий хьакъехьа, уж шоай оамалагІа дахара а дегІаахара а.

КПСС тІехьа я дерригача халкъий наьна меттах паргІатта пайда эца, къаман-паччахьалкхен автономе паччахьалкхен мотт ба аьнна из дІанхайкабе дувцилге йоацщаш бокъо хилийтара. Эрсий метто Іалашъю паччахьалкхен юкъара таронаш, царца Советски Союза арахьарча политика балха яраш а. цудухьа къамашта юкъера гІулакхаш леладара средство хиларах тарра мехка ерригача территоре тІа официальни хилара цунна статус лулга нийса хургда.

Интернационализмана тешаме болча коммунисташта цхьатарра деза хет мехка дерригача халкъий хьашташ. Дерригача къамий нах вІашагІтохача парте хьало йиш хулийт, декхарийла а бу къамашта юкъе дувла къовсамаши довнаши дІадахара цу политически потенциалах пайда эца. Иштта гІулакхаш де лаьрхІа а да вай.

VI.

Адамле машаре дегІаярга

Керда уйла, керда арахьара политика. Перестройка а йолаяь, цун дерригача дунен хьале кІоаргга хувцамаш а хьоадаь, вай яр санна йола паччахьалкхе мишта хургья а къоастадаь, из кердадоаккхаш хьахинначоа тІагІолла вай воашта тІайицаб адамашта хьалхашка геттара боккха бехктокхам. СССР хулача перестройках тийша да дерригa

(Йистедоалар 3-ча оагІу тІа).

ГУМАННИ, ДЕМОКРАТИЧЕСКИ СОЦИАЛИЗМАГА

(Йистедоалар. Доладур 1-чей, 2-чей оагIош тIа).

дуне XXI бIаьшере кхоачаргхилар. Ший аргIана, дунен халкъашта юкъера гIулакхаш овлангара тоадалар, дуне дегIаухача машара ханага довлар советски халкъа вахара хьашташта мадоггIара да перестройка прогресса новкъостал а ду.

Кердача кIийлен тIа оттаяьча арахьарча политиках хIанзле а беркат даьннад. Дуне конфронтаце боаржолех мукъадоалаш да. ДикагIа гуш да дунен кердача политике эшаш дола хIанзара цивилизаци цахилар. Юхасоцабаьб «шийла тIом». ТIехьашка баьннаб дунен тIема конфликта кхерам. Беркатеча оагIорахьа дийрзад СССР-ан США-нен юкъера керда гIулакхаш. Практически герз дIададаккхара новкъа хьалхара бокнха гIа баьккхаб. Дунен халкъашта юкъерча гIулакхий керттера форма а хинна дIаотташ латт диалог, переговораш. Региональни довнаш дIададахара керттера я политически методаш.

Кердача уйланон арахьарча кердача политикаси Советски Союз хьалхарча мугIаре яьккхар кхераме йоацеи цивилизованнни дунен порядок оттаяра. Вай тIехьа да социально - политически строй харжа мукъабалара. Из принцип хьаштий баланса принципаца цхьана хьатIайоагIача заманна керттера хила еза, низа позице тIарчей милитаризованни уйлан тIарчеи политиках из зама мукъайоалийтаргйола принцип хила еза из. Вай йIаьххача ханарча арахьарча политика наькъа юкъейода: дунен мехкашцара вIаши пайданеи цхьатарра бокъо йолчеи бувзамий а контактий а долла хIама чулоаца диапазон; союзни пачхаьалкхенашцеи СЭВ членаш долча мехкашцеи цхьана къахьегилга кердадаккхари дегIадоаладари; европейски процесс, «Европа юкъара цIа» хьалдеча инициативни дакъа лацар, цох машареи цхьана къахьегареи зона е лерхIаш азиатско-тихоокеански регионе хьинар айдар; ООН керда хьагучаьнначa таронех пайда эцара мамогга новкъостал дар; регионалыни конфликташ политически къоастаяра «беркате гIулакхаш» дар; арахьара моллагIча а тайпара юкъелелхара духьала шоай кортамукъале лораеча халкъашцей пачхаьалкхенашцеи барт-цхьоагIо хилар. Дунен сообществана демилитаризаци яра вай наькъо лерхI: ядерни герз деррига цамагийтари этапегIа из дIадаккхари, цунна тохкамаш делга массанахьа соцаде; химически герз ца магийтари дIадаккхари, иштта из хьадар соцадар а; тIатаIара тIемай материальни таро ше дIаяккхара новкъа моллагIйола герзаши герзашцара низаши радикальни кIезигдар; кхыча пачхаьалкхений территоре тIара кхыча мехкий деррига эскараш арадахар, цигара тIема базаш дIаяхар; космоса милитаризаци елга ца магийтар; тIема союзех (тIехьагIа уж дIа а йоахаргйолаш) юкъарча кхерамзленнеи дунен халкъашта юкъерча стабильностах гIулакх деш хургйола тIема-политически объединенеш еш реорганизаци яр; тIема бюджеташ чIоагIа кIезигъяри тIема промышленноста консерваци яра; деш-деш лаьтта, форда тIа, сигала, космосе тIема кийчонга гуччахьа хьажара вIаши гаргагIортар; тIема балхаш дарай договораш кхоачашдарай эффективни тIахьожам лоаттабар.

Парти тешаш я адамаш дегIаахара исторически юхаяргйоацача машара ханага вугача советски пачхаьалкхен хIанзарча а тIехьатIайоагIача а ханарча бокъонца долча хьашташа маяххара иштта йола политика мара ца хиларах.

Дунен халкъашта юкъе цхьана къахьегилга кердадаккхар. Пачхаьалкхений дувцилге йоаццаш бокъонца йолча суверенитете дахача халкъий кхелаш тахан цIаккха а ца хиннача тайпара вIашагIъийнай. Цо хIанзалца хиннараш а доацаш кхыдараш дIадех дунен политикагара. Цун императив а хиле дIаотт адамий глобальни проблемаш кхоачашъеча дунен сообщества низий объединени.

Пачхаьалкхений юкъарча низашта мара могаргдац моцал, къел, дуккха нах боабу эпидемеш, наркомани, дунен халкъашта юкъера терроризм дIаяккха, дунен тайп-тайпара доакъош дегIадоагIача лакхлуш йола кризисни диспропорцеш юхасоцае. Цхьана деча гIулакхашта мара ца хулийташ соцалургьяц экологически катастрофа. Цул хьалха хулаш дараша шоаш хIанзлехьа хоадолийт ерригача континенташ тIа. Духхьал Iилма-технически хувцамаш дара йола духьаленаш дIаяхара, дунен боахамах бокъонца бола дунен боахам бара мара могаргдац цивилизаци машаре дегIайоалаяра йола материальни лард йолла. Кердача замано из де лерхIараштa тIабодача боламо дIадех дунен халкъашта юкъера цхьана къахьегилга принципиально кхыча боараме доаккхилга. Укхаза ООН лоархIам кхычунца хувца йиш йоацаш ба. Вай иштта тIехьа да локальни, континентальни, региональни, дунен халкъашта юкъерча масштабагIа йолча ерригача прогрессивни оргнизацешца гIулакхаш леладара.

Дунен сообщество йоахалургхилар да: къаман, духовни, социальни, политически, географически, культурни цун дегIаахара дукха варианташ, дукха сурт-сибаташ хилар. Цивилизаце юкъарча прогрессе — вай цох теш — хьа а хургья, тIехь-тIехьа йоккха влияни йолаш а хургья социализма идеяш, Малхбоален Европера событеш — мехкара мехка шоай ерригача специфике — из «шийлача тIемей» къаман фактора боагIаш бола теркам ца барен геттара халача хьалашка социализмана тIехьа лоаттабаьча къовсаме хьахинна во опыт лазар а хулаш дIаяккхар да.

Малхбоалерча пачхаьалкхенашка хиннача хувцамаша толхадергдац цар халкъашца вай дола доттагIала гIулакхаш. КПСС догдоах, СССР-ерча перестройкас а санна, цига йолаеннача реформаша шоай лоIамера вIаши пайдане долча бувзамашта эша кхы а дикагIа йоагIаш йолен чIоагIен кIийле хьаергхиларга.

КПСС цхьана къахьегара кийча я машара, демократе, социальни прогресса позицеш тIа латтача коммунистически болхлойи, либеральнни къаман-демократически партешца, ерригача организацешцеи боламашцеи. Перестройкас хьайнйллар социалистически болам исторически бохилга дIадаккхара, хIанзарча кIийлен тIа дунен хиларах тарра из болам меттаоттадара эша таро. Гуш я — КПСС из мога а ю — кердача дуненгеи социальни прогрессагеи бода никъ лахара аьрдехьара низаш вIашагIтохара йола перспектива.

VII.

Парти кердаяккхарга

Партена могаргда ший авангардни позицеш лорае, укх гола тохача хана ше дIадоладаь а халкъо хьаллаьца а гIулакх дIаходахьа, нагахьа санна из ше бокъонца кердайоале.

Авторитарни режим чIоагIа Iеткъай партена, общественни цун болча лоархIаман балха методаштеи. Хьахиннаяр, мадарра аьлча, Iаьдала партийно-пачхаьалкхен структура. Парте чурча вахаре юххьанцарча организацештеи кулгалдара органаштеи юкъера дIа-хьа дола гIулакхаш гIолдаьннадар, коммунисташа дакъа лацацар партийни политика кийчъеча, хоалацар цар низ лакхе латтача партийни комитетий балха тIа. Доккха зе дир деррига чулоацаш централизаци яро, кортамукъа уйлаш IотеIаяро, репрессеша, Iалаьмате чIоагIа лохдир партей сий идейни а нравственни а талхара фанташа.

Из иштта дале а, шеррача партийни мугIарашка долаш да ленински идеалашта тIехьа хилар, халкъа гIулакх деча даькъе шоашта аьттув ца лехари низ ца кхобари. КПСС-е массахана хиннад дийна низаши алхха из бахьан долаш мегад цунна сталинщиннаи общество дегIа ца ухаш сеца латтареи инерци йохае, революционни хувцамаш деча керте отта. Из дарца цо цIаькха хьахьекхад хьалхалатта хьинар долаш ше хилар.

Этта денхараш доккхийи кердеи хиларо чIоагIа ира оттадаьд обществера КПСС хьал хаьдда хувца дезаш хилара, прти гIалаташ деш яц яхилга а политически монополизм а дIаяккхара дош. Цул совгIа, обществе хулача хувцамий динамико дIадех махулла сихагIа парте чухь эргалонаш елга — иштта ца дой, из политически вахара юстаръяккха тарлу. Из хьал дика кхетаду парте болчар: тIа-тIа чIоагIагIа оттаду **партена реформировани яра, цун чухь кIоаргга перестройка яра** дош.

Советски Союза Коммунистически парти — ше шийна доал деш йола общественно-политически организаци, цхьан дагара болча коммунистий ший лоIаме союз. Кердаьнна КПСС вайна гу социалистически никъ херзжа парти санна, цо хьахьокх болхлой класса, берригача къахьегамхой хьашташ. XX бIаьшерен ерригача общественни уйлантa а исторически опытага а хьежжа, Маркса, Энгельса, Ленина творчески тIехьале дегIа а йоалаеш, цо ший политика чакхйоаккх кердача реальностий кIийлен тIа.

Ший теореи практикеи КПСС-о коггIортилга ю Советски Союза дерригача халкъий демократически гуманистически традицех. Къамаш интернациональнни юхьигаш органично вIашка а йоалаеш, парте машар биц шовинизмаца, национализмаца, реакционни идеологеи мракобесеи моллагIдолча кхыча гIулакхашца. Цо ший мугIарашкара дIабоах цун идейно-политически а организационни а кIийлен тIа ца эцараш, антисоциалистически, националистически, антисоветски организацешкеи гIулакхашкеи дакъа лоацараш.

Кердайоалача обществера КПСС-а моттиги лоархIами. КПСС-о демократически процессий гомашка, центре, республикашка, моттигашка кулгалдара органаш вIашагIйохка таро луш дола халкъа мандат дакхара хоржамашка харжархой цийна тIехьа а боахаш, чакхйоаккхаргья ший политика, доале латта парти хилара тIехьа къовсам а лоаттабергба.

КПСС кхыйола общественно-политически организацеши дуккхача наха дакъа лоаца боламаши санна, пачхаьалкхенни общественни гIулакхашта кулгалдеча дакъа лоац, халкъа депутатий Советашкеи кхыча пачхаьалкхен органашкеи харжара ший викалаш оттабу. Партес шийна тIаэцац пачхаьалкхен Iаьдала полномочеш. Цун декхар — коммунисташка гIолла болх бу демократически хьисапе хьаллоаца лидер хилар, шийна совленаш а СССР Конституце дIачIоагIъяь положени а ца ехаш. Цунна дувзаденна парте лерхI, законодательни инициатива наькъаца мехка Керттерча Закона 6-ча статьях йоаггIаш йола предложени СССР халкъа депутатий Съездана юкъеяхьа еза, аьнна.

Марксистско-ленински принципах коггIортилга а еш, КПСС-о наха юкъе чакхбоаккх идейно-политически болх, ший политиканеи программни де дезараштеи пропаганда еш, социализма гуманистически маьхаленаш дIайоаржаеш, перестройка декхараш кхоачашдара тIехьа агитаци еш.

Шийна ца доагIача декхарех мукъаяьлча, теори, балха программаш кийчъяра, организаторски кхетам баларен болх бара, партийни кадрови политика чакхъяккхара, общество революционни наькъа тIа кхотаяра дешаш къоасталара ший деррига низаш тIадахийта таро йолаш хургья КПСС. Из да-кх цун авангардни лоархIама керттера гIулакх. Из дара тIаерзаяь хургья СССР Конституце доазонашка болх беш йолча ерригача общественно-политически организацешца цун отношенеш — диалога, дискуссе, вIаши цхьана гIулакх леладара, дIа-хьа гIо-дара отношенеш.

Партена **профсоюзех** ший лоIаме общественни организаци хет, цо хьаллоац къахьегамхой хьашташ хьинаре кхоачашде, къахьегамеи социально-экономически бокъонаш лорае гIерташ из хилар.

Комсомолацара гIулакхаш КПСС-о чакхдоах цунца ший идейно-цхьоагIо хилара. ДIа-хьа новкъостал дара, цхьана болх бара кIийлен тIа, ший политика кийчъеча а чакхйоаккхача а цо юкъарчал доаццаш дакъа лацар ловш я из.

Мехка гласность чIоагIъелга дIадоладаьр парти я. ДIахо йодача хана а цо деррига дергда гласность общественни уйла хьакхоллаш дола массазара хьал, халкъо политикана духхьалара воздействи яра а пачхаьалкхенни обществан дерригача гIулакхашка наха дакъа лацара а низбола хIама, перестройка динамизм йолаши юхаяргйоацаши фактор хилийтара. Общества вахаре дукхача наха йолча информаце средствай лоархIам кхета а беш, хьалхарча даькъе гласность дIайсаржаеча а долаш, парте махулла новкъостал дергда цар болх тоабара, демократически кIийлен тIа ший идейни влияни ергья царна. КПСС-о къовсам лоаттабергба дезинформаци ярца, дукхача наха йолча информаце средствaех лични а групповой а эгоистични хьашташ кхоачашдара, къамашта юкъе цIур боллара пайда эцарца, гуманнни демократически социализмаца тарлуш йоаца уйлаш хьалхьерца.

Иштта кхетабу вай парте обществера керда лоархIам. Деррига а хьалхагIе гуш да яхилга дац из. Реформаш дIайоаржаяро аьттув лургба дукхача хьаддача хаттараштa нийса жоп дала.

Партена демократизаци елга. Фу де деза, мишта хувца еза КПСС структуреи партийни балха оамали кердача хьалашка, хувцаденна обществера цун хьал теркал а деш, цунна ший лоархIам эффективно чакхбаккха могаргдолаш?

Партена парте болчар доал деш йола кIоаргга демократизаци елга эшаш да.

Цунга хьежжа эргаяккха еза демократически централизма принцип, казарменни иерархически дисциплина оттаяра аьттув луш хинна цу принципа трактовка дIаяккха еза. Из ца дой, дIададаккха йиш хургьяц политикеи парте балхеи шоаш лоацача даькъа коммунисташ раьза ца хилар, царех хIаранега из визза саг хиларен чура кортамукъа хиларен уйла дIахачийта йиш яц.

Партийни дискуссеш а решенеш тIаэцара процедураш а бокъонца демократически наькъаца, партийни новкъостий хьале хилар эшаш я КПСС. Уставни порядкагIа гаранти яла еза парте ерригача органий болх коллегиальни хьисапе хилара, хетарий плюрализм хилара, критика кортамукъа хилара, наькъаши платформаши дукха хилара, къаьсттача гIулакхашка референдумаш чакхъяхара, дукхагIболчар тIанйица решенеш шеко йоацаш кхоачашйой а, кIезигагIболчарна бокъо яла еза шоашта хетараштa тIехьа къовсам лоаттабе.

Демократически централизма принцип кердаяккхаро таро лургья партийни мугIарий демократически цхьоагIо Iалашъе, хIаьта цо шоай организаци дисциплинеи йола фракцеш вIашагIйохкхара никъ бехкаргба.

Парте болчар лоархIам юкъарчал доаццаш лакхбаро хьалхадоакх юххьанцарча партийни огарнизацей бокъонаш шеръелга. Царна таро яла еза бехктокхаме. хIанзара декхараши хаьдда хьалаши теркал а деш, шоай структура, программайи балха формайи, собранеш чакхъяхара ханий порядка а, политически акцей дешаш къестаде, лакхе латтача партийни органий, конференцей, съездий балха а решенешта а реально влияни е бокъонаши процедураши йолаш болх бе беза цар.

ДоагIа а доагIаш дувц коммунисташа партийни строительства керттерча дешашка юххьанцара партийни организацеш дукхагIа шоай лоIаме хилийта еза, яхаш. ЛерхIаш да парте дIаэцара тIеххьара дош царга дIадала, кандидатски стаж дIаяккха. Уж а кхыдола а дешаш дувца деза дукхача коммуниста дакъа а лоацаш, уж теркалде деза керда КПСС Устав кийчъеш.

Территориально-производственни принцип, кхыча бесса аьлча производственни кхычеи коллективашка партийни организацеш хилар чIоагI а деш, партес тIахьех коммунисташ цар балха юкъе, общественни организацей гIулакхашка, самоуправлене органашка хьинарегIа дакъа лацара.

Парте лард чIоагIъяра контексте кердача тайпара гу цун **районни звенон** лоархIам, из юххьанцарча партийни организацей духхьалара новкъост я, из эггара гаргагIа латт наха — коммунисташта а парте боацараштa а. Цу звенонеи КПСС членаштеи юкъе дийна бувзам беш йола система хьае еза.

Конференцешкеи съездашкеи делегаташ хоржалга юкъарчал доаццаш берригача коммуниста дакъа лоацаш, альтернативни кIийлен тIа вIаштIехьдаккха деза. Хьаллаца езаш я собранешка, конференцешка, съездашка альтернативни кIийлен тIа партийни комитетий хьалхара **секретараш** харжара тIаерзаяь предложени, цу наькъаца хержаро йоагI-йоагIача партийни коллегел лакхагIа оттабац уж, тIахьожаман критиканеи кIалхара бахац.

Съезда хьалхарча дискуссешка ерригача партийни органий лоархIама, бокъоний, функцей чулоацама дош дувца деза. Партийни органаш вIашагIйохкхара порядок керттерча даькъе саг гIулакха тIа хилара принципагIа леладелга дIададаккха деза. Из биззача боараме КПСС Центральни Комитета а доагIаш да. Укхазара цаI мара йоаца критерий — коммуниста политически саген белгалонаш, цун компетентность.

Союзни республикай коммунистически партеех. Советски федераци эргаяккхара хьалашка къаьстта боккха политически лоархIам болаш да союзни республика компартеш шоай лоIаме хилара дош нийса къоастадар. КПСС центральни органаша хьалха царна еш хинна опека хила йиш яц. Республикански компартей бокъо хила еза, КПСС Программа тIа а Устава тIа а латташ, шоай программни документаш кийчде, организационни, кадрови, финансови дешаш шоай лоIаме къестаде, издательски болх бе, ерригача парте вахарера хаьдда дешаш къоасталеча духхьалара дакъа лаца. Цудухьа союзни республикай компартей ЦК кулгалхой уставной порядкагIа КПСС ЦК кулгалдара органа членаш хила беза. Республикай компартей ЦК-ашта бокъо яла мегаргьяр, нагахьа санна парте центральни кулгалдара органий решенешта уж раьза еце, КПСС ЦК Пленуме из дош дувцилга оттаде.

Краевой, областной, окружной партийни комитетий бокъонаш шеръе еза. Дерригача боарамий партийни органаша юххьанцарча партийни организацейи коммунистийи хьашташка хьежжа вIаштIехьбаккха беза шоай болх.

Вай интернациональни парте демократически юхьигаш шерра дегIайоалаяро аьттув лургба КПСС идейно-политически а организационни а цхьоагIо чIоагIъе, дукхха къамашта чудоагIача вай общества политически низаш кхотадеш йола таронаш махулла дукхагIа Iалаш а еш.

КПСС Центральни Комитетах. КПСС кердача лоархIамо, коллективно кулгалдара орган из хиларах тарра, кердача КПСС ЦК-на керда декхараш оттаду, цо парте теоретически политически потенциал вIашагIтоха еза. Бакъахьа хургда, КПСС кулгалдара органашка хержача новкъосташа хинна ца Iеш, болхлошка, ахархошкара, интеллигенцегара викалал деча цхьаццаболча членаша а белгала йолча хана Центральни Комитете, массазарча кIийлен тIарча цун комиссешка болх беш хилча, партийни средствашнара доагIаш дола алапи а ийдеш.

ЛерхIаш да парте съезде КПСС Председатель а цун заместителаш а харжа. Политически организационнии дешаш къестадара Центральни Комитета заседанешта юкъера юкъ йолча хана ЦК Пленуме Президиум харжа еза.

Массазарча кIийлен тIа Центральни Комитета болх вIаштIехьбаккхара бакъахьа хургда ЦК членаех, кхыбола авторитетни коммунисташ юкъе а болаш йоагIаш йола комиссеш вIашагIъехкача. Цу комиссешта керте ЦК Пленуме хержа КПСС ЦК секретараш латтаргбар, царна кулгалдергдар Председателеи цун заместителашеи.

КПСС съездашта юкъерча ханна регулярно чакхъяха мегаргьяр юкъарпартийни конференцеш, кулгалдара аппарата керда состав харжа царна бокъо а енна.

Парте демократизаци яро хьалхадоакх ерригача кулгалдарий органий составаш регулярно хувцар.

КПСС съездо парте Центральни контрольно-ревизионни орган хорж.

РСФСР коммунисташа, общественносто дукха дувц республика партийни организацей болх тIа-тIа чIоагIбарграхи йоагIаш йола кулгалдара орган хьаярахи. КПСС бIарчча а цаI а хилийтара Российски Федераце партийни организаце лоархIам кхета а беш, бакъахьа да уж дешаш РСФСР-а юххьанцарча партийни организацешка, городской, районни, окружной, областной, краевой партконференцешка дийцача. КПСС XXVIII съезда хьалха хургйолча республикански партконференце массе оагIорахьара царга хьежача.

Партийни аппаратах. Партена аппарат эшаш я, цо цун структура эргаяьккха тоаергья, компетентность лакхъергья, бюрократически гIулакхаш дIадоахаргда. Дика кийчбаь, дийша хьинар дола партийцаш цунна юкъе гIоргбола хьалаш хьаде деза. Ший дукхалга диллача оптимальни а хержача органашка цIенхаштта ладувгIаш а хила еза орган.

Массови информаце партийни органех. Центрерча а моттигашкарча а ший информаце средствай органашка парти хьеж ший политикеи идеологии чакхъяккхара, организаторски а идейно-кхетам балара а болх дIабахьара лоархIаме средствашка санна, цар болх нийсбу цо.

Бакъахьа да партийни издaней керттера редактораш йоагI-йоагIача партийни комитета пленумашка чIоагIбеш хилча, массови информаце центральни партийни средствай керттера редактораш кхыбола кулгалхой КПСС ЦК Президиумо чIоагIбича; парте центральни органа «Правда» газета керттера редактор КПСС ЦК Пленумо чIоагIвича.

КПСС бюджетах. КПСС, цун организацейи партийни комитетийи берригa болх дIахо йодача хана а духхьал парте доходий чотагIа ахчан а материальни а ресурсашца Iалашбеш хила беза. Парте ший доалахье а я, цо из шийна ловчча дIахьожаю. Ахчан средствaш алсамъялари уж дIаяхийтари гуччахьа хила деза. Партийни средствaех пайда эцара дешашка партийни комитеташ шоай лоIаме хилар шерде деза, союзни республикай компартеша, краевойи областнойи партийни организацеша шоаш оттаю шоай бюджет, самофинансированега довлара таро луш йола доходаш алсамъяхар вIаштIехь а доаккхаш, структурно-штатни а финансови а дешаш къестаду, юххьанцарча партийни организацей балха финансировани яра эша расходаш белгалйоах. Иштта эшаш ба дерригача боарамашкара — юххьанцарча парторганизацегара КПСС Центральни Комитета кхаччалца — партийни бюджета средствaш дIаяхийтара эффективни а гуччахьара а тIахьожам.

Иштта я-кх, ше XXVIII съездага йодаш, хьагучох, хIанз денз дIа дукха шераш хьалха общества юхь гойтаргйола вахара формаш белгалйоаха КПСС уйлаш.

Укхаза дувцаш дола хетараши оценкаши йолаш я кепайоазон оагIонаш тIа, коммунистий выступленешка, партийни собраней резолюцешка, КПСС ЦК ухача письмошка. Уйлаш а выводаш а яра йIаьхий материал еннай КПСС XIX Ерригсоюзни конференце, КПСС ЦК Пленумаша, СССР халкъа депутатий хьалхарчеи шоллагIчеи съездаша, СССР Лакхехьарча Совета сессеша, болхлошца, ахархошца интеллигенце викалашца, кагирхошца, ветеранашца хиннача вIашагIкхетараша.

КПСС ЦК-на хет съезда хьалхарча дискуссешка коммуниста Платформо ювцача проблемаех йола шоай позици белгалйоаккхаргья, из дискусеи ше партийни болх эргабаккхара стимул а хинна дIаоттаргья, аьнна.

Из ювца оаха тIахьех парте боацараш а, перестройка хIанзарча хьалашкарча парте лоархIама сагота боацараш а нах а. Замечанешцеи предложенешцеи цхьана тхо кийча да альтернативни проекташка хьажа. Партей халкъеи коллективни хьаькъал — перестройка низбола двигатель.

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ

Депутаталла кандидатех

БЕХКТОКХАМА ЛОАРХIАМ

Халкъа депутат харжара кандидаталла оттавар цунах наьха боккха тешам болар да. Цунца цхьана царна эшараш, дезараш, цар хьашташ кхочашдара цунна тIалаттар а боккха бехктокхам ба. Уж дукхагIа тешарга хьежжа тIа-тIа чIоагIлу бехктокхама лоархIам. Харжархой а халкъа депутаташ харжара болча кандидатий а дог-уйла цаI а йолаш, йохаргйоаца цхьоагIо а хинна дIаотт из гIулакх. Эггара бехктокхамегIа дола дакъа а йIаьхагIа йола ха а лархIа еза хоржамашта хьалхара яр — харжархошца вIашагIбеттабалар, наьха низ дIакхоач шоаш харжа лерхIачун дагардар ха. Нагахьа санна хоржаш вар цIенча дег тIара, денал долаш, кIоарга хьаькъал долаш вале, харжархошца, шек воацаш, майрра къамаьл де йиш йолаш хул из.

Иштачарех ва Грозненски автокомбината, «Газтрубопроводстрой» гIишлонмонтажни треста СМУ-2, СМУ-5 коллективаша НохчГIалгIай АССР халкъа депутаталла кандидат оттаваь КПСС Старопромысловски райкома хьалхара секретарь Х. М. Дзейтов. Деррига Iаьдал Советашта карадоагIаш латтача хана, юха а партийни балха тIа вахар сенца дувзаденна да, райисполкома председатель волаш Iа болх беча хана хьа дикагIа низ дIакхоачарг мабарий районе бахача наьха дикагIа йоакхо е, цар хьашташ дизза кхоачашде? — аьнна шийга даьча хаттара хоадам болаш жоп делар цо сона. Социальни проблемаш кхоачашъяра, бахача наьха хьал - таро тоаяра даькъе хьалхашка латтача декхарех хьакъоастае йиш йолаш яц политика.

Махьмада ХIарона дувцаш дар кхетадеш да. Цо дувцаш дар да райисполкома балха тIа опыт йолаш ше хиларах тарра, парте политика айхха ювзаргья бахача наьха проблемашца, керттерча даькъе хьожаргва хIара сага хьашташ кхоачашде, яхилга.

Дага а доацаш, цIаьхха нийсденна гIулакх дац Х. М. Дзейтов НГIАССР халкъа депутат харжара кандидаталла оттавар. Наха вовзаш а цар лоархIаш а ва из, парте райкома шоллагIа секретарь, цул тIехьагIа райисполкома председатель волаш болх беш хиннача хана денз. Цига цо дIахьекхад шийх доахка дика гIулакхаш, ше цIена саг хилар. Керттерча даькъе хадданза из тIаккхувш хиннав районе бахача наьха эггара саготагIа йола проблемаш къоастаяра.

Царех эггара лоархIамегIа йола проблемаш яр наха фусамаш хилийтар, кхачан товаращца уж Iалашбар, эца кора ца доагIа промышленни товараш дукхагIа хулийталга, район тоаелга, кхыдараш. Цунна карагIдийннача цхьадолча гIулакхаша хьахьокх цо дIаболабаь никъ нийса хилар: НГIАССР Министрий Совето яьча решенега хьежжа Нови Узенера цIабаьхкана нахах 250 дезала лаьттан участкаш хьожаяьй цо, къоастадеш да 120-ча участке аварийни хьалашка баьхача мехкдаьттахоех 150 дезала хьалхарча аргIан квартираш хьожаяйтара дош.

Старопромысловски райисполкоме эггара хьалха даь гIулакх дар «афганцашта» фусамаш тергйолаш уж къаьстта йолча аргIа оттабар. ДIадахача шера царех биъ дезала квартираши иттнел совгIа болчарна лаьттан участкаши елар. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа байнарий дезалаштеи инвалидаштеи квартираш дIаенна яьннай. Х. М. Дзейтовна хетачох, бахача наха квартираш хьожаяра йола проблема сихагIа къоастаяра де дезар да Грознерча дерригача цIеношта инвентаризаци яр (ховш мадий итташ квартираш нах чубахаш а йоацаш, яьсса латтилга).

Дукха ха яьккхар районе бахача наха кхоачамболлаш хий дац, яхаш леткъаш. Цу даькъе даьча балхаша вIаштIехьдалийтар Маяковске цIерагIча городокс, Нефтемайске, 36 участке, иштта Иваново городоке бахача наха кхоачамболлаш хий хилийта.

Санитарни даькъе районе лостам бе безаш проблема а хьалхашка эттар укхаза. Цу гIулакха хьахьожадаь цхьаккха сом а дацар. Районера из гIулакх тоадара Iалаьмате боккха организаторски болх бир Х. М. Дзейтовс. Цу лоархIамеча гIулакха юкъе эзар предприятеш. ДIадахача шера районерча 32 километр дIаьха долча наькъашка жагIа биллар, яьлх километр дIаьха дарашка асфальт биллар, итт километр дIоахал дола гIашлой наькъаш даьхкар, дукхача шерашка бIаь гаргга йолча моттигашка лаьтта нувхаш дIаяьхар, тоайир Старопромысловски шоссе.

Махьмада ХIарон дукхача хана денз чIоагIа сагота ва бахача наха кхачан, товараш лоаттаделга тоадара, цу даькъе кийчъяьй программа, хIанзлехьа а холуш да цунах доала беркат. «Трансмаш» завода коллективо доахан чукхоаба гIонна бола боахам арендаторашка дIабаларах дика кIезигбелар дулх даккхарга дIабода мах. Из проблема къоастаяра дикка новкъостал дергда районе хьайийлача кхачан кооперативаша, вIаши аьттув болаш дукхача шерашта лаьрхIа промышленни предприятеша, колхозаша, совхозаша яьча договораша.

Къоастае еза проблемаш дукха я, уж кхоачашъяра де дезар лоархI Х. М. Дзейтова дIахо дараш: хьалхарча аргIагIа деррига доал халкъа депутатий Советашка дIадалар, из де деза моттигерча самоуправлене Законага а ца хьежаш. Социальни дешаш къестадара Советашта эшаш я чIоагIа экономически база, ахча мичахьа дIаухийт хьожаш тIахьожам лоаттабелга дIадала деза нахага. Цунца дувзаденна центральни министерствашкеи ведомствашкеи дIаухийташ дар кIезиг а даш, моттигерча Советашка дIаухийта отчисленеш мамогга дукхагIа хилийта еза предприятеша. Цхьайолча хана цхьацца бахьанаш а нийслуш центре дIаухийт средствaш. Масала, соахка гIишлош хьалъеча пайда ца эцаш диса 37 миллион сом РСФСР бюджете дIачудахар. Из гIулакх нийсделар республике Iалаьмате дукха эшаш квартираш, ца тоъаш школаш, больницаш йолаше, чIоагIа деха, воча хьал тIа наькъаш долаше. НохчГIалгIай АССР Лакхехьарча Совето, Госплано де дезар да цхьанахьа пайда ца нийцача средствaех кхычахьа пайда эца йиш йолаш гIулакх делга, лоаца аьлча, тореспублике цунах бизза пайда нйбелга вIаштIехьдаккхар. Ерригa предприятеш хозрасчетага яхара йола механизм бокъонца кийчъе еза, цхьаяраш арендага яха еза, цар лу пайда дукхагIа хилийтар духьа.

Социальни даькъе нийсхо яра де дезар лоархI Х. М. Дзейтова: массе а тайпа спецмагазинаш», «поликлиникаш», кхыяраш дIаяхар; атта корадоагIаш доаца товараш наха дIахьежадара бола тIахьожам чIоагIбелга (уж дукхагIа ветеранашка, тIем тIа дакъа лоацаш хиннарашка, хьехархошка, лорашка, кхычарга дIакхоачаргдолаш гIулакх а деш);

законагIа йоле спекуляци а лаьрхIа, торгово-закупочни кооперативаш дIаяхар;

гласности демократии шерагIа йоаржаяр.

Ховш махиллара, мехка тIа-тIа дукхагIа моттигаш нийслу зуламаш деш, массане а къовсам лоаттабе беза царца. Старопромысловски районе балхаш дIадоладаьд муниципальни милице болхлой дружинаш вIашагIйохкара, тIаккха дукхагIа хургба участкови патрульно-постовой службаи милиционераш.

Городе бахача наха чIоагIа саготдеш гIулакх да экологически хьалаш тоаделга. «Ипподромный» яхача микрорайонера 36-ча участкего баьккха боагIа никъ билларо вIаштIехьдоалийтаргда Старопромысловски шоссе лела машинаш кIезигъе.

Городе боаггIача хьисапе лостам бара де дезар лерхI цо Спецавтохозяйство, Грозэеленхоз, ЭЛУАД яха а кхыйола а службаш вIашагIтохар, уж райисполкомашка дIаялар.

Нагахьа санна, харжархой шийх тешам а бенна, Нохч-ГIалгIай АССР халкъа депутаталла ше хоржс, Х. М. Дзейтовс дош лу вай республике бахача наьха вахар тоадара ший низ дIакхоачашдар де, КПСС ЦК февральски (1990 ш.) Пленума решенеех кoг-гIортолга а еш, къамашта юкъера вошал чIоагIде хьажа, КПСС демократизаци яра, моттигерча Советийи партийни комитетийи бакъонаш шеръяра балхаш де.

I. МЕРЖОЕВ.

СУРТА ТIА: Х. Дзейтов.

УКРАИНСКИ ССР. Николаев яхача города доазонашта чуйоагIача Терновка яхача поселке вIашагIъеллай Вотев Христо цIерагIа болгарски культура дружество.

Ший гуманитарни балхаца керда общество гIо деш хургья областе баха болгараш кхотабара. Цар дай Прибужье баха хайшаб XIX бIаьшере йолалуш, Iаьржача форда къулбаседа йистошка кхыча мехкашкара тIабаьхкача ахархой колонеш дегIааха яьлча. Болгари йита а йита ши бIаь гаргга дезал хайшаб Къулбехьен Буги Ингули вIашагIкхеттача шоаш хьалъяьча Терновка яхача юрта баха.

СУРТА ТIА: болгарски халкъа кхоллама выставкий массазара доакъошхо Ныркова-Деордиева Вера Андреевна.

А. КРЕМКО сурт. (ТАСС фотохроника).

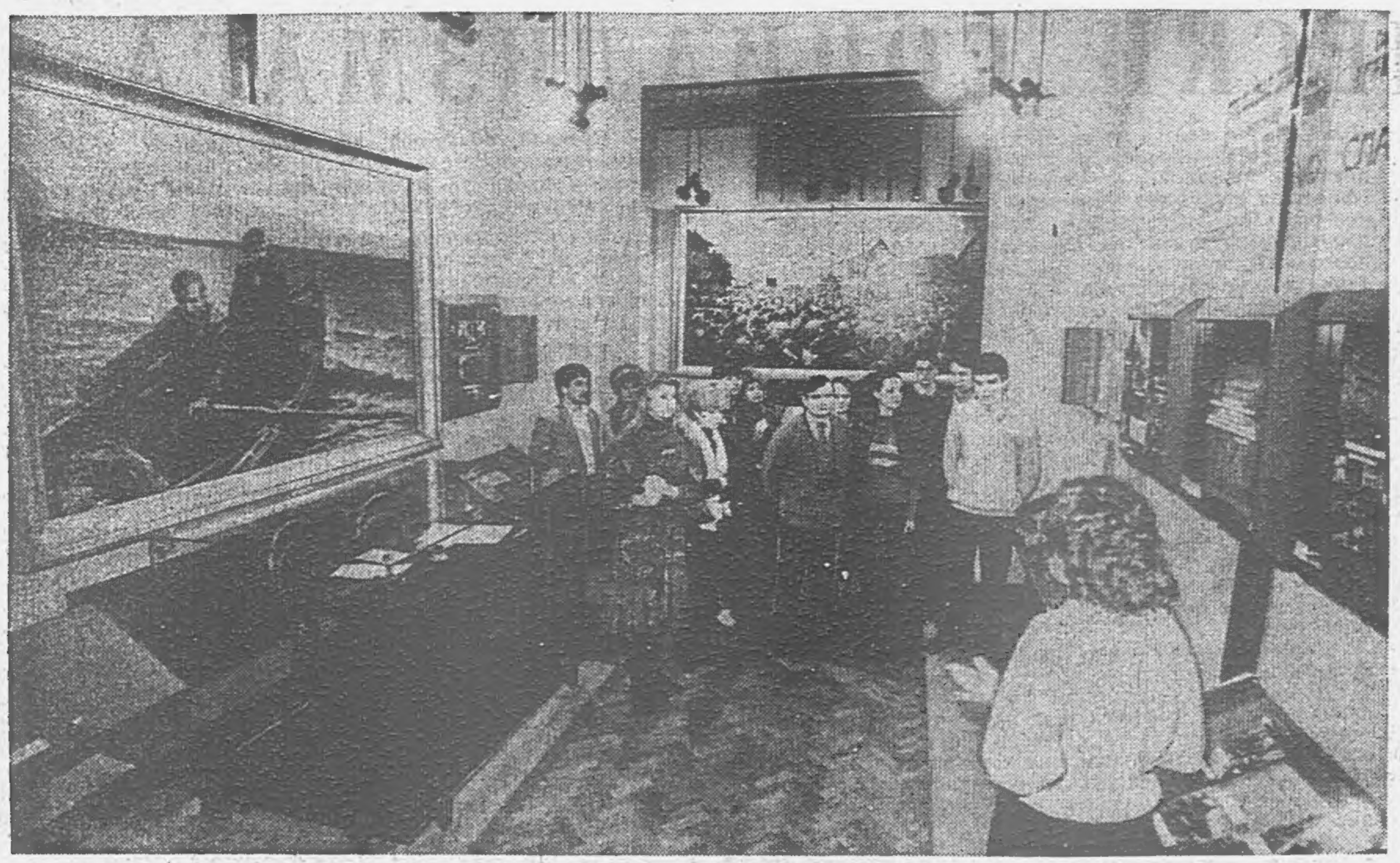

В. И. Ленин ваь 120 шу дизара накъадолхаш

В. И. Ленина музея залашка

ЛЕНИНГРАД. Мраморни Двореца решеткашта юкъе гІолла дІахьажача гуш я постамента тІа а яьккха латтача бронированни машена контураш. 1917 шера 3 апреле Финляндски вокзала хьалхашкарча майда тІа В. И. Ленина лоацца къамаьл деча хана цунна цхьа ший тайпара йола трибуна а хинна дІаэтта йола исторически броневик я из. Из реликви В. И. Ленина Центральни музея Ленинградски филиала Іарга оттаяьй.

Мраморни Двореце музей — ЦМЛ филиалех къаьнагІъяр я. Цун ах бІаь шу совгІа да. Укхаза гулъяь 100 эзар совгІа хІама я. Царех 557 ленински реликви, УльяновгІар дезала хІамаш а йолаш. Фондий материалаш цахаддаш Іомаеш я.

В. И. Ленина Центральни музея Ленинградски филиал хьожаш я Нева тІарча городе а гонахьа а Ильича баьча балха в цун вахара а хетаяь йолча мемориальни ленински музейшка.

СУРТА ТІА: Октябрьски герзашцара восстани кийчъеча хана В. И. Ленина баьча балхах дувцача экспозицега хьожаш ба посетителаш.

С. СМОЛЬСКЕ сурт. (ТАСС фотохроника).

Кагирхой хьехамча

«Силуэт» яхача текстильно-галантерейни объединене дикагІчарех лоархІаш я Ингашева Шарипат керте латта трикотажникий бригада.

— Деррига хьокхамаш махетта дика а долаш, къахьега мишта вІаштІехьдоал шун? — шийга хьаттача Шарипат аьлар:

— ГовзагІа бола болхлой чоалханегІара операцеш чакхйоахача участкашка хьожабаьб аз. МоллагІвар гІалат ваьнна моттиг хуле, из гІулакх сога хьа ца кхоачийташ, шоаша къоастаду цар. Шоашта тІалатта бехктокхам бокхха хилар кхетадеш ба берригаш. Цудухьа цар массане а цхьатарра дукъ дІаувз балха тІа.

Бригада трикотажникаш дІадахача шера планах ханал дуккха хьалха лоархІабир. ХІьта укх шера январь бетта задани кхоачашъярах а графикал дикка хьалха рапорт делар цар. Объединене эгтара хьалхарчарца бригадни подрядагІа къахьега а йолаенна, хІаране къахьегаме лоацача даькъа коэффициентага хьежжа алапи а премеш а тела йолаеннарех я из коллектив. Конвейерни методагІа хьаде доладаьд барзкъаш. Ахканен Іайи деча барзкъашта лаьрхІа моделаш хан-ханнахьа хувц.

Объединене эгтара дикагІа лоархІаш йола кагирхой хьехамча я Ш. Ингашева. Ше укхаза къахьегаш йолча кхойтта шера цо ший опыт, дикагІйола балха методаш дог раьза долаш дІайовзийташ хьалххебаь говзанчаш итташ ба. Масала, шш шу хьалха профессионально-технически училище чакх а яьккха, цига балха баьхкар Ахмадяева Магирен Волгина Татьянеи. Юххьанца хала дар мехкарашта. Уж Іомабе шийга хьайцар бригадира. Дукха къахьийгар цо бкъона говзанчаш маха баккха Іомабеш, хІамаш тегарий професси царна езайолийташ.

Хьехамча къа зехьа довнзар. Массехк бутт балалехьа кхычарна нийсса болх бе болабелар уж. ТІаккха яхье хьалхалаттарашца къувса баьлар мехкарий. Соахка балха цун бригаде къахьега хьожабир Бакаева АсмаІ, Мутиева Зайнап, Керимова Зайнап. Уж а хІамаш тегарий балхах кхетабара шийна тІачІоагІбайтар Шарипата. Шийна ховш дар дог цІена дІахьехаш, каралаьца болх кІоаргагІа бовзийтара ший низ кхоачар деш цо къахьегарах лоацача хана караерзайир цар мотористкай говзал.

Организаторски гІулакхаш Шарипатах доахкилга, коллектив кхотае а барт-цхьоагІо йолаш хилийта а цунна ховлга ца зувш дисанзар трикотажни цеха кулгалхоша. Цудухьа хІанзчул кхо шу хьалха из оттайир тІехьаюсача бригадана керте. Эггара хьалха бехктокхамегІарча участкашка хьожабир цо шоай балхах тІехдика кхеташ бола хІамаш тега мотористкаш. ТІаккха царна юкъера социалистически яхьи цар къахьегами хьаькъалца вІаштІехьбаьккхар. Профсоюза цехкома член ше хиларах тарра каст-каста дувца увттадайтар цо уж деташ профкома заседане, болхлой юкъарча собране. ХІаранега доагтІаш дар юхь духхьал дІа а оалаш, доаггІаш дар хьадехар, долче, овлангара денз хийца, чІоагІйир къахьегамеи производственнии дисциплина. Цудухьа, дукха юкъ ялалехьа бовзаргбоацаш тоабелар Шарипата бригада болх. Цеха кулгалхоша шийх бенна тешам боабанзар цо.

Шийх, иштта шийна карагІдувлача дикача гІулакхех лаьца дукха дувца тІера яц Ш. Ингашева. Цхьабакъда, хьинаре къахьегаш, шоашта хьалхашка латта декхараш массаза а тІехкхоачашдеш болча бригадерча болхлоех доккхал а деш, бувц цо уж. Царех ба хІамаш тега мотористкаш Ужахова Раиса, Ибрагимова Зухра, Магомадова Шовдан, кхы дуккха бараш а.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Кердa фильмаш

«Стеклянный лабиринт»

«Стеклянни лабиринт» яха керда фильм даьккхар ва гІорваьнна вовзаш вола режиссер Осепьян Марк. Из фильм даьккхад М. Горьке цІерагІча киностуде.

Цхьаккха а доацача хІамана тІехьа кхохкам оттабе ховш ва Осепьян. Осепьяна иштта йола оамал зийнар Васильев Борис ва, цо «Иванов катер» «Стеклянни лабиринт» яхача фильмаш доахача хана. Кхы а чІоагІагІа гучаяьлар фильме бокъонца йола гоамал, эгІазал, балакхьчачоа таІазар тІаоттадаьча хана. Вешта аьлча, дерригача зуламан дизза дола сурт.

Фильма керттера турпал Фомин Олег ва.

ХІанз а тІехьагІа а мала тещаргва Арлекино роль ловзаяьча къонача артистах.

Актерски денал лерхІ тайп-тайпара йолча ролешка ловза бІубенна хиларах, тайп-тайпара вІаши тара йола персонажеш ловзае аттадеце а Фомина дика карагІдаьлар из.

«Стеклянни лабиринт» яхача кердача художественни фильмага хьажа.

С. ДУДАЕВ,
киновидеообъединене редактор.

Редакце письмо денад

Бе-башха ца хетар

Тахан фусамаш хьалъяра проблема мадарра къоастае болабеннаб вай мехка. Цу хьакъехьа дикагІча оагІорахьара хувцамаш хулаш латт город Грозне а. Цхьабакъда гІишлонхоша эксплуатаце дІателаш дола цІеноп хІанз а тІехьа недоделкаш йолаш хул. Со кхеташ вац, уж цІенош комиссеша дІа мишгта ийду. Нагахьа саннa цу гІулакха кулгалхошкара жоп хьадехаш даларе, из йирча хІама леладергдацар.

Иштта во хьалдаьрах цаІ да Киевски улицагІа № 3 йолча цементни завода хьалдаь ийссаза вІаштІардаь цІа а. Из сихбенна, эксплуатаце хьанийцадар 1983 шера май бетта. 70 квартирах лаьттача цІагІа йита недоделкаш дукха яр. Хьалхара Іа хьа ма эттинге а еха а еха, Іоъаха йолаелар йІовхал луш йола редуктораш. Уж чугунах ярашца хийцар бахача наха, шоай низашцеи средствашцеи квартирашта ремонт йир. Нах квартирашка чуховшабаьча денз лестничнi майдалгашка латта еза наІараш йоацаш я. Из бахьан долаш, нийслагІча этаже гІолла чакхбоалл мухеи сквознякашеи. Массехк шу да из цІа Іан замалахьа леpттІа дохьа ца ду. Котельни гаьна еце а хулаш дац ваннашкеи кухнешкеи дІайха хий. Квартирашка Іан замалахьа 8—10 градусал дукхагІа цІаккха а йІовхал лаьттаяц. Кхыметттел, коммунальни службера слесараш а кхер цІен подвал чу бала, сел дукха хий Іайнад цига. Цхьайолча хана хий дІаувз, цхьабакъда, цу сахьате из юха хьаІов хьауха моттигаш дІа ца къовландаь.

КІезиг-дукха бІохьбалар духьа, «Грозгоргаз» ЭПУ дІаеха кхерамзлен бокъонаш гІожа телха а еш, корий форточкаш дІа а къайла, газови плиткаех пайда ийбеш багІа нах. Угарни газ сага мел зене я дувца мича эш. ХІьта а, кхы де хІама доацаш леладу из гІулакх бахача наха.

Соахка декабрь бетта Горгеплосета болхлоша хьа а леха хьагучаяьккхар трубопровода дІайха хий хьаухийта моттиг. Амма, дІахо кхы деш хІама-м дац. Цу тайпара гІулакх духхьашха нийсденна а дац, города коммунальни службашта ховш а дар. Цхьабакъда, ахкан замалахьа шоай де деза балхаш а ца деш, тахан-кхоана дергда яхаш хабараш дувца, нах Іехабе баьлар.

Доал де саг ца хилар, цхьаболча кулгалхой цхьаккха а тайпара бехктокхам ца хилар, наьха вахара хьалаш тоадара гІулакх бе-башха ца хеташ леладар да цу ийрчача хІама керттера бахьан. Цу цІагІа бахача наха ловш бола бала шаьра бовз Ленински райисполкоме, города коммунальни службе, Грозненски горисполкоме а. Цу дешах лаьца йоагІа позици лацац моттигерча партийни органаша а.

М. ФЕДЯНИН,
къахьегама ветеран, тха штате воаца корреспондент.

Редактора зам.
М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

20 ФЕВРАЛЬ. ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.45 — «Тартюф» яха фильм-спектакль.
11.05 — Из хиннад... хиннад...
11.25 — Берий сахьат (французски метта урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
16.00 — «Автомобиль, скрипка и собака Клякса» яха берашта дола фильм.
17.40 — Поэзе минуташ.
17.45 — Музыканташа музыках.
18.30 — Ха.
19.00 — Кагирхой вестник.
19.45 — «Резонанс».
21.00 — Ха.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — «Солнечный ветер» яха ялх сери йола художественни фильм. 1-ра корта.
22.45 — Хоккей. СССР чемпионат. ЦСКА — «Динамо» (Москва). 3-гІа период.
23.25 — «Юлла из варьете» яхача документальни фильма премьера.
23.45 — Ха.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Іилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Географи. 8-гІа класс.
9.05 — Французски мотт. Іомабу 1-ра шу.
10.05 — Французски мотт. Іомабу 2-гІа шу.
10.35 — Музыка. 6-гІа класс.
11.05 — ЦІагІара академи.
11.35 — «Хождение по мукам» яха худ. фильм. 12-гІа сери.
13.00 — Биатлон. Дунен чемпионат. 20 км. Индивидуальни гонка. МаІанах.
16.25 — Къамаьл ду халкъа депутаталла кандидаташа.
16.45 — Фильм-реклама.
16.50 — КПСС обкоме: партийни вахара хроника.
17.00 — Тха кандидаташ (гІалгІай меттала).
17.20 — Киножурнал.
17.30 — Информационно-публицистически программа.
18.10 — Музыкальни открытка.
18.20 — Закон. Право. Мораль. (гІалгІай меттала). Прямой передача. Телефонаш: 22-26-68, 22-93-92, 22-01-65.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.15 — «Дунхадеза иллеш», СССР халкъа артисткас Л. Гурченкос дакъалоаца музыкальни фильм.
22.00 — А. С. Пушкин. «Полтава» яха поэма Іоеш РСФСР заслуженни артиста С. Шакуровс.

21 ФЕВРАЛЬ. КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Музыканташа музыках.
9.20 — «Солнечный ветер» яха художественни фильм. 1-ра корта.
10.25 — Документальни фильм.
10.55 — «Радуга» яха халкъа кхоллама телепрограммай VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль.
11-.30 — «Дунен гонахьа». Альманах.
12.30 — Ха.
16.00 — «Малхбоалехьара СибарегІе». Киножурнал.
16.10 — Музыкальни сокровищница.
16.55 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
17.55 — Кхерам боаца болам.
21.55 — Коллаж.
18.30 — Ха.
19.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
19.30 — Быковх Леонида фильмаши ролаши. «В бой идут одни старики» яха художественни фильм. (1973 ш.).
21.00 — Ха.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — «Солнечный ветер» яха художественни фильм. 2-гІа корта.
22.45 — Документальни фильм.
23.45 — Ха.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Іилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 3-гІа класс.
9.05 — Немецки мотт. Іомабу 1-ра шу.
10.05 — Немецки мотт. Іомабу 2-гІа шу.
10.35, 11.35 — Физика. 7-гІа класс.
11.05 — Іилма-довзийтара фильм.
12.05 — «Хождение по мукам» яха художественни фильм, 13-гІа сери.
16.55 — Хоржамашта накъадолхаш (нохчий меттала).
17.25 — Киножурнал.
17.35 — Боахама расчет юкъеяьккхача (гІалгІай меттала).
18.15 — Фильм-реклама.
18.20 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.15 — «Илья Сельвинский. Начало пути» яхача документальни фильма премьера.
21.55 — Коллаж.
22.00 — И.-С. Баха музыка, публицистически программа.

22 ФЕВРАЛЬ. ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Концерт.
9.20 — «Солнечный ветер» яха художественни фильм. 2-гІа корта.
10.25 — «Шера ханаш». Февраль.
11.25 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
16.00 — «Где ты, Багира?» яха берашта дола фильм.
17.15 — «Телеэхо». Журнал.
17.45 — Коталон 45 шу дузаш. «Солдаты Орлова» яха документальни фильм.
18.15 — ЗІамига концерт.
18.30 — Ха.
19.00 — «...16 шу далазеи бокхагІеи».
19.45 — «Саги закони». Правовой видеоканал.
21.00 — Ха.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — «Солнечный ветер» яха художественни фильм. 3-гІа корта.
22.50 — «Автограф». Иллеш дІаоал Берте Лореданас. (Итали).
23.55 — Ха.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Іилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Литература. 8-гІа класс.
9.05 — Испански мотт. Іомабу 1-ра шу.
10.05 — Испански мотт. 2-гІа шу. Іомабу.
10.35, 11.35 — Биологи. 8-гІа класс.
11.05 — Вай беш.
12.05 — Ритмически гимнастика.
12.35 — Документальни фильм.
13.00 — Биатлон. Дунен чемпионат. 10 км. МаІанах.
16.20 — Советаши вахари (гІалгІай меттала).
17.00 — Киножурнал.
17.10 — Информационно-публицистически программа.
17.50 — Музыкальни открытка.
18.00 — «Исторе оагІонаш лусташ» (нохчий меттала). Прямой передача. Телефонаш 22-26-68, 22-93-92, 22.01.65.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.15 — Документальни фильм.
21.45 — Глазунова музыка (сюита).
22.00 — Мехка театраша гойт. Н. Коляда. «Игра в фанты» яха къонача зрителa Рязански театра фильм-спектакль.

23 ФЕВРАЛЬ. ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Концерт.
8.50 — «...16 шу далазеи бокхагІеи».
9.35 — «Солнечный ветер» яха художественни фильм. 3-гІа корта.
10.45 — «Память не оставит в покое» яха СССР Герзашцарча Низий Центральни музеера репортаж.
11.00 — Киноконцерт.
12.00 — Коталон 45 шу дузаш. Документальни фильм.
12.30 — Ха.
13.00 — СССР халкъа артиста, композитора Р. Паулса концерт.
14.55 — Котбаьннараш.
15.55 — Мультфильмаш.
16.55 — Санъердаме старташ.
17.00 — Тахан — Советски Эскарен ТІема-Форда Флотен Ди.
17.15 — «Воля Вселенной» яха художественни фильм. (Духхьашха).
18.25 — Коллаж.
18.30 — Ха.
19.00 — Салтий илле концерт.
21.00 — Ха.
21.30 — «Точка пересечения» яха бІухойх-кантемировцех йола передача.
21.45 — Из хиннад... хиннад...
22.05 — «Взгляд» яха программа.
23.50 — Ден лув-кхера. Бийсанара ТВ. Эксперементальни программа.
00.05 — «Бой на перекрестке» яха художественни фильм 1-ра сери.
1.10 — Шульженко Клавдия.
2.15 — Фильм-концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — Іилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Литература. 5-гІа класс.
9.05 — Английски мотт. Іомабу 1-ра шу.
10.05 — Английски мотт. Іомабу 2-гІа шу.
10.35, 11.40 — Вайна гонахьара дуне. 1-ра класс.
10.55 — Английски метта передача.
12.00 — «Моя улица» яха телефильм.
13.10 — Л. Зорин. «Цитата» яха фильм-спектакль.
15.10 — Мультфильм.
15.25 — «Порховский завод» яхача документальни фильма премьера.
15.45 — «Подданные революции» яха художественни фильм.
17.10 — Коллаж.
17.20 — Аренден арендатораши.
17.40 — Советски Эскарен ТІема-Форда флотен Денга. БІухошта дагаух... (гІалгІай меттала).
18.20 — Информацонно-публицистически программа.
19.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе. Перерыве (20.00) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.15 — Тийрка тІера Эльба тІа кхаччалца. М. А. Висаитовх йола телеочерк (нохчий меттала).
22.00 — «Прошлое всегда с нами» яха художественни фильм.

24 ФЕВРАЛЬ. ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Вай беш.
9.00 — Никарагуа ансамбла концерт.
9.45 — Мультфильм.
9.55 — Документальни фильм.
10.55 — Саг, Лаьтта. Вселенни.
11.55 — Коталон 45 шу дузаш. «Капитан С» яха художественни фильм.
13.20 — Документальни фильм.
13.50 — Хьайбай дунен тІа.
14.50 — Спектр.
15.20 — В. Горовиц (пианино).
16.10 — Дакъалоаца нах.
17.40 — «Радуга» яха халкъа кхоллама телепрограммай VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль.
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Мультфильм.
19.10 — «Отель «Бертрам» яха художественни фильм. 1-реи 2-гІеи сереш.
21.00 — Ха.
21.30 — Телескоп.
21.55 — «Счастливый случай» яха дезала викторина.
23.00 — Ах бийса ялалехьеи тІехьагІеи.
00.45 — Ден лув-кхера.
1.00 — «Бой на перекрестке» яха художественни фильм. 2-гІа сери.
2.00 — Шо хьех Ротару Софияс.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — М. Кристалинскаяйна хетаяь передача.
9.40 — «Потерпевшие претензий не имеют» яха художественни фильм.
11.15 — Прогресс. Информаци. Реклама.
11.45 — Массанена йола педагогика.
12.45 — «Противостояние Н. П. Старостина» яха «Футбол сквозь годы» яхача книжках йола передача.
13.30 — «Ночью на белых конях» яха ялх сери йола фильм. 1-ра сери. (Болгари, 1986 ш.) (Премьера).
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — «Нагахьа санна со хорже...» Халкъа депутаталла кандидаташа дувц (гІалгІай меттала).
17.35 — «Угол зрения» яха передача.
18.45 — Къамашта юкъера гІулакхаш: диалогага боданикъ. Прямой передача. Телефонаш: 22-26-68, 22-93-92, 22-01-65.
19.45 — Киножурнал.
19.55 — Музыкальни открытка.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Конькобежни спорт. Дунен чемпионат.
21.00 — Спидвей. Дунен чемпионат. Алма-Атера передача.
21.30 — «Прощенное воскресенье» яха передача.
22.30 — «Юрмала-90».

25 ФЕВРАЛЬ. КІИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — «Спортлото» тираж.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — Іуррехьа.
10.00 — Даьхенна гІулакх ду аз.
11.00 — Іуйрийнара санъердаме программа.
11.30 — Никъберий клуб.
12.30 — Музыкальни киоск.
13.00 — Хоккей. СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Химик». Перерыве — спидвей. Дунен чемпионат.
15.15 — Унахцlено.
16.00 — Юрта публицистически программа.
17.15 — «Марафон-15» яха берий информационно - публицистически программа.
18.45 — Ерригроссийски конкурса лауреат Лукин Сергей (домбра). КІиранден кинозал.
19.00 — «Сегодня в нашем городе» яхача мультфильма премьера. «Аплодисменты...» яхача документальни фильма премьера.
19.55 — «Непрофессионалы» яха художественни фильм.
21.00 — 7 ди.
22.00 — Даймленах йола уйлаш.
22.15 — П. И. Чайковске ерригa симфонеш. № 6 йола симфони.
23.15 — А. П. Чехова музейх йола передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!
8.15 — Документальни фильм.
8.40 — Скрипач Ланцман Владимир (Канада).
9.30 — «Атака» яха художественни фильм.
11.00 — Коллаж.
11.05 — Документальни фильм.
11.30 — Никъберий клуб.
12.30 — Болама поэт. Мультипликаторах А. А. Алексеевх.
13.10 — Халкъа ашараш.
13.25 — «Ночью на белых конях» яха художественни фильм. 2-гІа сери.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — «Войла дагадовлий вай (нохчий меттала).
17.55 — Литературно - художественни видеоканал.
18.45 — Социальни хьашташта теркам тІабохийташ (нохчий меттала).
19.25 — Оаш дехарах вІашагІкхетар. Илли дІаоал А. Мальсаговс. Концерт (гІалгІай меттала).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Конькобежни спорт. Дунен чемпионат.
21.00 — 7 ди.
22.00 — «Юрмала-90».

РАДИОПРОГРАММА

20 ФЕВРАЛЬ, ШИНАРА

7.30 «Юрта Іуйренаш».
7.45 Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 Концерт (гІалгІай меттала).
9.15 «Къона заманхо» (гІалгІай меттала).
9.35 Халкъа депутаталла кандидатех дувц вай (нохчий меттала).
9.50 — 10.00 Музыка.
16.00 — 17.00 Информационно-музыкальни программа. Радиостудера прямой трансляци (нохчий меттала).
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
18.20 — 18.40 «Коммунисти сагн». Радиожурнал (гІалгІай меттала).

21 ФЕВРАЛЬ, КХАЬРА

7.30 «Юрта вахар» (нохчий меттала).
7.45 Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Респбуликански газетий обзор.
8.30 — 9.00 Иллеш дІаоал Р. Кагермановас (нохчий меттала).
11.15 «Салтечун сий».
11.30 — 12.00 Литературни Нохч-ГІалгІайче.
16.00 — 17.00 Информационно-музыкальни программа. Радиостудера трансляци (гІалгІай меттала).
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — 18.40 Халкъа ашараш.

22 ФЕВРАЛЬ, ЕРА

7.30 Сихдалара баргая етташ.
7.40 Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 «Бехкбаккхар». М. Сулаева дувцар (нохчий меттала).
11.15 Мишта хила веза депутат? (нохчий меттала).
11.30 Боахам лелабе цахара адресаш.
11.45 — 12.00 Перестройка низгача (гІалгІай меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 Концерт (гІалгІай меттала).
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
18.30 «ДоттагІал».
18.40 — 19.00 «Эздел» (гІалгІай меттала).

23 ФЕВРАЛЬ, ПІАЬРАСКА СОВЕТСКИ ЭСКАРЕН ТІЕМА-ФОРДА ФЛОТЕН ДИ

7.30 — Республика военкома И. Куницына выступлени.
7.45 — 8.00 «Юрта вахар».
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 Дошо седкъа леп. Советски Союза Турпалах Х. Дачиевх дола радиодувцар (нохчий меттала).
9.50 — 10.00 Музыка.
11.15 — 12.00 Концерт (нохчий меттала).
17.15 Передачай программа. Хаоттам.
17.16 «Юрта вахар» (гІалгІай меттала).
17.31 «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала).
17.46 Музыка.
18.00 Керда хоамаш.
18.10 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 Керда хоамаш (гІалгІай меттала).
18.30 — 19.00 Концерта дІахододар.

24 ФЕВРАЛЬ, ШОАТТА

7.30 «Юрта вахар» (нохчий меттала).
7.45 Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 Агитпункта цІераш (нохчий меттала).
10.15 Концерт (нохчий меттала).
10.40 Халкъа депутаталла кандидаташ. З. Яндарбиев (нохчий меттала).
11.00 «Школьни глобус».
11.30 — 12.00 Къахетаме де вай? 2-гІа передача.
15.15 Классически музыка. Концерт.
16.00 Арендни подряд болх беш я (нохчий меттала).
16.15 — 17.00 «Кавказа Іуйренаш». Радиожурнал.
18.00 — 19.00 «Музыкальни почта» (гІалгІай меттала).

25 ФЕВРАЛЬ, КІИРАНДИ

7.30 Передачай программа.
7.35 Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 Вай депутаталла кандидаташ (гІалгІай меттала).
8.15 — 9.00 Даькъала дувцшо.
11.30 — 12.00 КІиранден музыкальни программа.
15.15 — 15.30 «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 Республика регионалыни боахама расчетага. Экономически Іилмай доктора Р. И. Хасбулатова интервью.
18.00 — 19.00 «Иллеца доттагІал долчарна» яха концерт.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75.22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта —22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарен. ереи, шоаттен деношка

СФ03010. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 594.